

30к-2
12702 Дел

УЗВЫШША

== ЧАСОПІСЬ ==

ЛІТАРАТУРЫ, МАСТАЇТВА І КРЫТЫКІ
БЕЛАРУСКАГА ЛІТАРАТУРНА-МАСТАЇЦ-
КАГА ЗГУРТАВАНЬНЯ „УЗВЫШША“

№ 2

М Е Н С К — 1927

Ба 05
11491

Бібліотека
С.-Петербург. ун-та

А. Бабарэка

Максім Багдановіч у літаратурных ацэнках

Уступныя ўвагі наконт ацэнак наогул

Кожны прадмет чалавечага дачынення на пэўнай ступені ў разьвіцьці гэтага дачынення становіцца прадметам асабовае або калектыўнае ацэнкі. З ліку такіх прадметаў не выключаюцца і мастацкія творы, і само мастацтва, і яго дзейныя сілы—мастакі, поэты і пісьменьнікі.

Значэньне ацэнкі вызначаецца, між іншым, і тым пунктам гледжаньня, з якога робіцца гэта ацэнка. Калі ім ахапляюцца ўсе стораны прадмету ацэнкі, усе яго разнастайнасьці і выяўляюцца погляды, разуменьні і практыка дачыненняў шырокіх колаў грамадства, то і ацэнка зробленая з гэтага пункту, будзе адпавядаць інтарэсам гэтых колаў, і таму раней ці пазьней яна будзе вызнаная за правіловую. У праціўным выпадку яна будзе мець значэньне альбо частковае, няпоўнае, абмяжованае, альбо і зусім зьывядзецца да нуля, як на гэта трапіла зазначае Ф. Мэрынг, калі гаворыць наконт значэньня асабістага эстэтычнага густу. „Ёсьць ведама, кажа ён у сваіх „Эстэтычных нататках“ („Aesthet. Streifzüge“), мера гістарычнага значэньня таго ці іншага суб'ектыўнага густу залежыць ад гістарычнага значэньня людзей, якія ўладаюць гэтым густам; пасколькі для нас цікавы гістарычныя фігуры Маркса, Ласалэ, Штэйна, Шопэнгаўэра, пастолькі цікавы і іх эстэтычны густ. Наадварот, у гістарычна малакаштоўных асоб гістарычнае значэньне іх суб'ектыўнага густу спадае да нуля“...

Ставячы зазначэньне Ф. Мэрынга ў роўніцу ня толькі эстэтычных густаў асобы, але наогул поглядаў і разуменьняў асобы, якая ацэньвае той ці іншы прадмет, вынікае, што значэньне ўсякае ацэнкі прадумоўліваецца наступнымі момантамі: 1) асобаю, якая цэніць (суб'ект ацэнкі), 2) мераю каштоўнасьці, ужытаю пры ацэньваньні (крытэры ацэнкі), 3) спосабам ацэньваньня (мэтод ацэнкі), 4) мэтаю, якая сочыцца асобаю пры ацэньваньні (мэта ацэнкі) і 5) самым выражэньнем ацэнкі (формула ацэнкі).

Бяручы на ўвагу ўласьцівасьць вызначаных момантаў зьменьвацца ў процесе гістарычнага іх разьвіцьця незалежна ад аб'ектаў ацэньваньня, становіцца зразумелаю ўся тая разнастайнасьць ацэнак у дачыненні да пэўных прадметаў мастацтва, якая намнажаецца з цягам гадоў вакол гэтых прадметаў. Аднак, пры такім стане ў разьвіцьці момантаў, якімі вызначаецца каштоўнасьць ці значэньне таго ці іншага мастацкага твору, ня можа быць сумненьня ў тым, што сама разнастайнасьць ацэнак у пэўнай меры адбівае сабою разнастайнасьць уласьцівасьцяў адпаведных аб'ектаў ацэнак. З прычыны гэтага наяўнасьць супярэчнасьцяў між ацэнкамі адбівае сабою ня столькі супярэчнасьці ацэненых твораў, сколькі тыя супярэчнасьці, што існуюць між суб'ектамі ацэнкі. Адгэтуль разнастайнасьць ацэнак адначасова з выяў-

леньнем гэных супярэчнасцяй зьяўляецца выяўленьнем і разнастайных старон аднаго і таго-ж твору ці наогул прадмету дачынення і ацэньвання.

У дачыненні мастацкіх твораў разнастайнасць іх азначэнняў і ацэнак вызначаецца, галоўным чынам, падыходам да іх тых, хто выяўляе іх каштоўнасці, і іх поглядам на самы каштоўнасці. Адны ў мастацкіх творах цэняць думкі або пачуцці, выражэннем якіх зьяўляюцца гэныя творы. Другія ідуць далей і ацэньваюць умовы зьяўлення і крыніцы пахаджэння выражаных думак і пачуццяў. Трэція імкнуча вызначыць значэнне нашэльнікаў выяўленай ідэалёгіі ў грамадзкім разрэзе. Чацвёртыя-ж углядаюць вартасці саміх твораў, саміх выражэнняў, як пэўных знакаў і толькі. Для пятых каштоўна тое, што абуджаецца мастацкім творам у іх сьвядомасці. Шостыя вызначаюць за каштоўнае тое, што, па іх думках, можа выклікаць мастацкі твор да жыцця ў сьвядомасці ці дзейнасці іншых людзей ці ў іншым часе. Сёмыя будуць цаніць мастацкія творы як умову для фармавання пажаданых поглядаў, словам, для выхавання людзей пажаданага складу псіхікі, спосабаў думання і г. д. Восьмая разглядаць іх як матар'ял, прыдатны ў той ці іншай патрэбе, прыкладам, для высвятлення наогул пытанняў мастацтва і інш. Яшчэ іначай расцэняць мастацкі твор дзевятыя, дзесятыя... і сотыя. Не зважаючы, аднак, на такую разнастайнасць у магчымасцях ацэнак, усё падлежнае ім распадаецца ў асноўным на дзве катэгорыі: 1) тое, што знаходзіцца ці змяшчаецца за межамі мастацкага твору, але так ці іначай з ім звязана, і 2) тое, што становіць сабою сам твор вонку залежнасці ад таго, чаго выражэннем ён зьяўляецца або можа зьявіцца. Іначай кажучы, першую катэгорыю падлежнага ацэнкам складае аб'ектыўнае, а другую—суб'ектыўнае з пункту гледжання самога твору.

З пададзеных зазначэнняў вынікае, што найбольш поўнаю ацэнкаю мастацкага твору, ці наогул мастацтва або пэўных яго сіл, будзе тая, што ўлічае сабою і ўбірае ў сабе (з'асяроджвае) усё, што так ці іначай звязваецца з яе прадметам. Іначай кажучы, значна тая ацэнка (формула), якая змяшчае ў сабе падсумаванне ўсяго напластавання і намнажэння поглядаў і азначэнняў прадмету ацэнкі. Такое палажэнне абавязвае пры ацэньванні любога мастацкага твору або ўсёй творчасці таго ці іншага мастака да выяўлення і высвятлення ўсіх тых ацэнак, якімі яны вызначаліся ў гістарычным сваім бытаванні. У гэтым дачыненні каштоўны ўсе тыя матар'ялы, якія тым ці іншым спосабам замацованы і захаваны ў чалавечай памяці, незалежна ад гістарычнага значэння тых асоб, якім належаць гэтыя матар'ялы.

Калі падыйсці з гэтага боку да М. Багдановіча, то перад усім патрэбна зазначыць, што яго жыццё і дзейнасць у канкрэтных сваіх выяўленьнях набылі ўжо досыць багаты, т. ск., „процанты капітал“ рознастайных ацэнак, дадзеных з поваду тых ці іншых праяў яго рознымі асобамі, у розны час і ў розных мерах. З гэтага боку творчасць М. Багдановіча ня толькі ня спыняе росту сваіх вызначэнняў, а, наадварот, паглыбляе, пашырае іх і выяўляе ўсё новыя і новыя магчымасці дзеля ўзросту гэтага напластавання ў будучых гадох. Яна сапраўды такая, „як дар прыроды—вінаграднае, густое, цёмнае віно: дні ідуць, праходзяць годы,—але ўсё крапчэй, хмяльней робіцца яно“. І нічога няма дзіўнага, калі гэтакія творчасць у будучым намножыць ня толькі ацэнак, але і кірункаў, школ і новых твораў, новых мастакоў, што будуць весці далей тую творчую працу, пачаткам якое яна зьяўляецца. Яна гэтага годна!

Творчасць М. Багдановіча ў яго ўласных ацэнках

У гісторыі ўтварэння разуменьняў наконт творчасці М. Багдановіча першае месца займаюць ацэнкі яе, дадзеныя самім аўтарам, як першым чытачом і крытыкам сваіх твораў.

Па формах выражэння гэтыя ацэнкі ў асноўным выяўляюцца ў трох відах: 1) у факце надсылання твораў у рэдакцыі дзеля друкавання іх, 2) у характарыстыках уласнай практыкі творчасці, звязаных з суджэннямі аўтара пра іншых поэтаў або з меркаваннямі па тых ці іншых пытаннях беларускае поэзіі наогул і 3) у вершаваных характарыстыках сваіх твораў, пададзеных у звязку з выступленнем поэты з цэлым зборнікам твораў.

У дачыненні пытання наконт факту надсылання твораў да друку, як адной з формаў выражэння аўтарскага вызнання пэўнай каштоўнасці за сваімі творамі, апублікаваных матар'ялаў надзвычайна мала. З прычыны гэтага тыя даведкі, якія выпадкамі пададзены ва ўспамінах тых ці іншых асоб пра М. Багдановіча, зьяўляюцца цікавымі тым, што яны ў пэўнай меры паказваюць на адносіны М. Багдановіча да апублікавання сваіх твораў.

М. Багдановіч надаваў вялікае значэнне друкаванню твораў і адносіўся да гэтай справы сур'ёзна, будучы ўсвядомленым у тэй адказнасці за выдрукаваныя творы, якую бярэ на сябе іх аўтар перад грамадою, перад чытачом. Дзеля гэтага самы факт надсылання твораў да друку ў пэўнай меры зьяўляўся выражэннем аўтаравага вызнання каштоўнасці сваіх твораў, як твораў, *годных* друку, а праз гэта *вартых увагі чытача і пэўнага месца ў шэрагу твораў іншых пісьменьнікаў*. Іначай кажучы, надсыланнем твораў да друку выражалася вызнанне аўтара пэўнага значэння за імі ў развіцці беларускай поэзіі. Адказнасці за іх М. Багдановіч ня толькі ня ўхіляўся, а, наадварот, цалком браў яе на сябе, падпісваючы свае творы ўласным прозвішчам. Калі-ж некаторыя з наасланых у 1909 годзе твораў былі выдрукаваны „Нашаю Ніваю“ пад псеўдонімам, то М. Багдановіч, як сьцьвярджае ў сваіх успамінах пра яго В. Ластоўскі, гораха пратэставаў супроць перахрышчэння. Факт гэтага пратэсту ў пэўнай меры зьяўляецца выражэннем адносін М. Багдановіча да апублікавання сваіх твораў і поглядаў на іх у сэнсе вызнання за імі пэўнай каштоўнасці і значэння, якое ў далейшым выяўляецца самім аўтарам у больш канкрэтным азначэнні.

Перш чым перайсці да агляду гэтых канкрэтных азначэнняў годнасці багдановічавых твораў, вызнанай самім аўтарам і выяўленай перад усім фактам надсылання іх да друку, не бясцёкаўна адзначыць погляды М. Багдановіча на спосабы і крытэрыі для выяўлення каштоўнасці тых ці іншых твораў літаратурнага мастацтва. Гэтыя погляды не маглі не адбіцца ў той ці іншай меры на выражэннях (формулах) багдановічавых ацэнак уласных твораў.

Як падае ў сваіх успамінах памінаны ўжо вышэй В. Ластоўскі, М. Багдановіч у часе першага прабывання на Беларусі прывёз быў у Вільню „праект ацэны літаратурных твораў, прыдуманы ім у часе адпачынку“ на вёсцы. Згодна гэтага „праекту“ М. Багдановіч лічыў за спосаб выяўлення каштоўнасці твораў *параўнаньне іх* на падставе дакладнага—„да матэматычнага падлічэння“, як сьцьвярджае аўтар успамінаў,—аналізу раўнаваных твораў, а за крытэры каштоўнасці іх—„орыгінальнасць“ з пазнейшым далучэннем да гэтага яшчэ „апрацаванасць—шліфоўкі“ твораў.

Канкрэтных узораў дапасавання гэтых прынцыпаў пры разглядзе тых ці іншых твораў у М. Багдановіча ня выяўлена. Аднак, адбітак іх знайшоў сваё выражэнне ў тых характарыстыках і палажэннях, якія былі высунуты М. Багдановічам як у дачыненні некаторых пытанняў развіцця беларускае поэзіі, так і ў азначэннях, якія ён даваў і сваім уласным творам і творам іншых беларускіх пісьменьнікаў.

Робячы агляд беларускага прыгожага пісьменства за 1911-13 гады, М. Багдановіч у дачыненні сваіх уласных твораў піша наступнае: „М. Багдановіч таксама дбаў аб развіцці вершу і даў колькі „нанізак“ іх (цыкляў) новых або па тэмах, або па форме. Сюды належаць вершы, напісаныя нахштальт народных песняў, або ў стара-францускіх формах, далей вершы аб старой Беларусі і дзе што іншае“ („Калядная пісанка“, Вільня, 1913 г.).

Гэтым зазначэннем адзначаецца вызнаная аўтарам агляду годнасьць, з аднаго боку, у дачыненні да самога сябе, як поэты, а з другога—у стасунку да сваіх мастацкіх твораў. Годнасьць першага парадку ім вызначаецца, як *дбаньне* аб развіцці вершу, якое, аднак, М. Багдановічам не выстаўляецца, як выключная яго ўласцівасьць. Ён кажа, што М. Б. *таксама* дбаў, і тым самым не вылучае сябе ў гэтым дачыненні з шэрагу іншых беларускіх поэтаў, адзначаных ім у аглядзе. Годнасьць-жа сваіх твораў ён углядае ў *ноўнасьці* іх або тэматычнай або формальнай, дзякуючы чаму яны і не абмінаюцца аглядальнікам, менавіта, *беларускага прыгожага пісьменства за пэўны час*.

Такім чынам, разуменьне *навіны* уласных твораў (менавіта вершаў) М. Багдановіч абмяжоўвае рамкамі разуменьня беларускае літаратуры ў пэўны момант яе развіцця, і таму гэта навіна яго твораў у беларускіх умовах адзначаецца ім, як паяццё з канкрэтным зьместам, а менавіта: 1) народна-песенная форма вершаў, 2) стара-францускія формы і 3) гістарычна-нацыянальная тэматыка некаторых вершаў.

Насколікі правільнаю была такая аўтарская ацэнка твораў, гэта выявіцца з практыкі ацэнак творчасці М. Багдановіча крытыкаю. Зараз-жа патрэбна зазначыць, што падобную навіну сваіх твораў М. Багдановіч адзначаў і ў іншых сваіх артыкулах, якія мелі характар або тэорытычны, або гісторыка-культурны. У гэтым няма нічога перабольшанага, бо, як будзе відаць з далейшага нарысу, палажэнні М. Багдановіча на конт сваіх твораў сьцьвярджаюцца палажэннямі беларускае крытыкі. Дзеля гэтага дарэмна спрабавалі некаторыя крытыкі рабіць М. Багдановічу зусім беспадстаўны закід у нетактоўнасьці яго ў крытыцы, якая ўглядалася ў тым, што сам аўтар гаворыць пра свае творы пры аглядах літаратуры; і ў той-жа час самі гэтыя крытыкі ішлі сьледам за Багдановічам і не абміналі сваіх твораў пры крытыцы чужых.

Аднак, больш паглыбленае і канкрэтнае вызначэнне каштоўнасьці ўласных твораў у Багдановіча выражана не ў яго артыкулах, а ў форме, з аднаго боку, уступных вершаў і рознага роду эпіграфам, якімі аўтар характарызуе тыя ці іншыя свае творы, а з другога боку, у форме архітэктонікі свайго зборніку вершаў, як мастацкага цэлага. У дачыненні апошняга падае цікавыя матар'ялы Я. Плашчынскі ў сваім артыкуле „Кніга лірыкі як мастацкае цэлае“ („Узвышша“ № 1). Пэўнаю сыстэмаю (узгодненасьцю) будовы кніжкі выбраных вершаў М. Багдановіч выражае і ўласны погляд на каштоўнасьць сваіх твораў у іх адзінстве. Апроч вызначэння іх як *выбраных*, сама гэта сыстэма можа разглядацца, як форма вызначэння годнасьці сабраных твораў, якая аўтарам вызнаная ў *узгодненасьці адзінства разнастайных выбраных вершаў*.

Уся гэтая кніжка выбраных вершаў („Вянок“, назва дадзеная В. Ластоўскім, згодна яго ўспамінам пра М. Багдановіча) складаецца ў асноўным з дзевяці частак: 1) „Малюнкi і сьпевы“ з эпіграфам з А. Фэта: „Этот листок, что изсох и свалился, золотом вечным горит в песнопении“, і 2) „Мадонны“ без эпіграфу. У сваю чаргу першая частка абнімае сабою сем „нізак вершаў“: 1) „У зачарованым царстве“, 2) „Згукі бацькаўшчыны“, 3) „Старая Беларусь“, 4) „Места“, 5) „Думы“, 6) „Вольныя думы“ і 7) „Старая спадчына“. Другая частка зьмяшчае два творы ліро-эпічнага характару: 1) „У вёсцы“ і 2) „Вэроніка“, апошні твор самім аўтарам азначаны, як „вершаванае апавяданьне“. Такая сыстэма будовы кніжкі адбівае сабою асноўныя моманты ў разьвіцьці творчага шляху самога паэта. Узгодненасьць ліній гэтага шляху, што ідуць ад вобразаў нацыянальнай міталёгіі, ад згукаў народных сьпеваў у сучаснасьці, ад падзей нацыянальнай гісторыі, ад адчуваньняў і пазнаньня гарадзкой сучаснай культуры, ад здабыткаў чалавечае думкі, ад уласнай сьвядомасьці і ад аўладаньня спадчынаю агульна-людзкае культуры (у галіне поэтычнага мастацтва), гэтая ўзгодненасьць і становіць сабою годнасьць выбраных твораў. Самы творчы шлях у галіне відаў поэзіі адпаведна гэтай сыстэме йдзе ад слоўнага выяўленьня („жывапіснасьці“) і музычнасьці лірыкі да шырокай вобразнасьці вершаванага эпосу, ад лірычнага выяўленьня рачаіснасьці да эпічнага яе афармаваньня. Такі шлях вызначаецца „Вянком“ у разьвіцьці творчасьці М. Багдановіча і вызнаны самім аўтарам, як годнасьць літаратурна-мастацкай дзейнасьці, першаю справаздачаю, аб выніках якое і зьявілася фактычна кніжка выбраных вершаў.

Характарызуючы групы гэтых вершаў ці то ўступнымі вершамі ці то эпіграфамі, як было ўжо зазначана вышэй, М. Багдановіч вызначае разнастайныя каштоўнасьці іх і далёка не вызнае адналькавасьці характару каштоўнага для ўсіх вершаў. У кожнай нізцы вершаў М. Багдановіч адзначае, як каштоўнае, толькі тое, што на яго думку, зьяўляецца характэрным і асноўным для дадзенай нізкі. Гэтым самым выяўляецца ім той прынцып, па якому каштоўнае для аднаго можа быць не каштоўным для другога і які вымагае ад кожнага, хто трымаецца яго, лічыцца з сваеасаблівасьцю (самавітасьцю) кожнае зьявы ці рэчы і падыходзіць да іх у ацэнках адпаведна гэтым сваеасаблівасьцям.

У вершы, якім адчыняецца „Вянок“, М. Багдановіч, звяртаючыся да тых, хто любіць „натрапіць між старані старых пажоўклых кнігі, ужо даўно забытай, блеклы высахшы лісток“, г. зн. фактычна да будучага чытача, т. ск., да археолёга мастацтва, кажа:

Праглядзеце гэты томік:
Засушыў я на паперы
Краскі, сьвежыя калісьці,
Думак шчырых і чуцьця.

Гэтым самым паэта перад тварам сваіх будучых чытачоў ацэньвае сваю кніжку выбраных вершаў, як зборнік рэальных помнікаў таго, што калісьці ў поэты жыло шчырымі думкамі і пачуцьцямі, і ў сьвежасьці свайго красававаньня ім-жа самім зьнята і замацавана на паперы і, т. ч., захавана ў сваіх рэальных формах для нашчадкаў, як памяць і знак пра былое, думы і пачуцьці чалавека, што калісьці жыў на зямлі.

У гэтай характарыстыцы звяртае на сябе ўвагу падыход М. Багдановіча ў справе ацэнкі сваіх твораў. Ён глядзіць на іх, як выяўляецца ў гэтым вершы, з пункту будучага чытача, будучага чалавека. З пункту гледжаньня гэтага ідэальнага аддаленьня ад сваіх твораў, з „прыгожае далі“ перад М. Багдановічам свае ўласныя творы паўсталі як бы ў двух абліччах: 1) выражанае з псыхолёгічнага зьместу і 2) само

выражэньне. Першае М. Багдановічу ўяўляецца, як каштоўнасьць *гістарычная*, якая ў свой час мае пэўнае значэньне, а ў другі—гэта значэньне можа страціць сваю актуальнасьць або набыць іншы характар. Другі бок твораў вызнаецца аўтарам за нязьменную велічыню і ўяўляецца ім, як каштоўнасьць, якая заўжды можа мець для чалавека актуальнае значэньне. Гэта каштоўнасьць фармальна-мастацкага парадку, як аснова для эстэтычных перажываньняў (*засушаныя краскі* думак і чуцьця). Такім чынам, М. Багдановіч, характарызуючы свае творы ўступным вершам, вызнае каштоўнасьць іх дваякага роду: 1) гістарычную за выразаным зьместам і 2) фармальна-мастацкую, эстэтычную за самым выразэньнем яго.

У дачыненні-ж да паасобных нізак вершаў, што складаюць кніжку выбраных вершаў, М. Багдановіч падыходзіць з іншых бакоў і вызначае за каштоўнае ў іх або жывучасьць малюнкавасьці і музычнасьці ў песьнятворчасьці, або жывое поэтычнае сьведчаньне аб мінуўшых падзеях у жыцьці народу, або выражэньне вастраты асабовых адчуваньняў, або адсутнасьць у аўтара песень „куміра“ ў галіне мысьлі, або „глыбіннасьць слоў“, або здольнасьць „вылечваць хваробы“ дум, або, урэшце, адбітак агульна-людзкай культуры, „ураджаю сталеццаў“ у разьвіцьці мастацкіх формаў. Ня спыняючыся на ўсіх гэтых азначэньнях, зьвернем увагу толькі на некаторыя з іх, што падаюцца аўтарам кніжкі выбраных вершаў ва ўступных вершах да асобных нізак.

Ва „ўступе“ да нізкі „Вольныя думы“ М. Багдановіч гаворыць:

Я думы, ня skutыя путамі,
Тут перад вамі вываджу,
А проці ганеньня кажу:
Хваробы лечаць і атрутамі.

Гэтыя радкі акад. Е. Карскі ў сваім нарысе пра М. Багдановіча адзначае, як выражэньне поглядаў поэты на сродкі поэзіі, якімі яна можа карыстацца дзеля аслабленьня і ўцінаньня чалавечых недахватаў. „...Стихи могут быть даже полны яда, если этим способом они смогут уврачевать болезненное человечество“—так фармулюе ён мотыў гэтага вершу („Белоруссы“ т. III, в. III., стар. 315). Такім чынам, М. Багдановіч і тут, зьвяртаючыся да чытача (у цяперашнім часе), вызначае нізку вершаў „Вольныя думы“, як выражэньне думаў, ня skutых путамі, супроць якіх магчыма ганеньне без залежнасьці гэтых дум ад іх прадметаў. Супроць гэтага ганеньня поэта забясьпечаны сьвядомасьцю ў тым, што „хваробы лечаць і атрутамі“ або, як гэта выражана праз эпіграф з Гэйнэ, супроць атруты ёсьць адатрута. Гэтым самым, як-бы надаючы права чытачом судзіць пра тое, чым зьяўляецца выражанае ў вершах дадзенай нізкі—хваробаю ці атрутаю ад яе,—М. Багдановіч вызнае за каштоўнае ў іх з аднаго боку няскутасьць дум путамі, *незалежнасьць іх ад умоўнасьцяй* наогул і, з другога боку, *мотываванасьць* самога выражэньня іх сьвядомым пераконаньнем поэты ў станючасьці значэньня выражэньняў такога характару дум (у даным выпадку, дум асабовых). У яго поглядах вольнае, пазбаўленае ад абмяжованасьці ўмоўнасьці ў грамадзе выказваньне ўсяго, што перажываецца чалавекам, зьяўляецца спосабам, што да лячэньня хвароб гэтага чалавека. Такім чынам, М. Багдановіч ацэньвае нізку вершаў „Вольныя думы“, як каштоўнасьць сацыяльна-abyчэвага парадку (каштоўнасьць этычная).

Іначай поэта глядзіць на нізку вершаў „Места“. Ва ўступе да яе, кажучы аб тым шляху, якім вынікла гэта нізка вершаў, ёй зазначае:

У грудзі кволя запала
Дачка каменьяў, места мне.
Пачую я тэй іскры жала,
І верш аб месцы з сэрца мкне.

Тут М. Багдановіч ацэньвае свае вершы перад усім, як выражэнне вастраты адчуванняў ад іскравых уражанняў і зьяў (у даным выпадку—горада). Як каштоўнае гэтых вершаў ім адзначаецца ня столькі само выражэнне, сколькі тая вастрата адчуванняў, прадметам якое зьявілася „дачка каменяў“, а яе выражэннем „верш аб месьце“—вынік гэтых адчуванняў. Такім чынам, у дачыненні да гэтай нізкі поэта падкрэслівае на каштоўнасьць яе эмоцыянальнага характару, а менавіта, эмоцыянальную мотываванасьць вершаў („верш аб месьце з *сэрца мкне*“), незалежна ад эстэтычнай каштоўнасьці саміх выражэнняў. Вызначэньне апошняй поэта абмянае як у дачыненні да гэтай нізкі, так і ў дачыненні вышэй адзначанай нізкі „Вольныя думы“.

Падагульваючы паданае наконт пытання багдановічавага вызначэння каштоўнасьцяў сваіх твораў, магчыма зрабіць некаторыя высновы.

М. Багдановіч, як першы чытач і крытык сваіх уласных твораў, пры вызначэнні іх каштоўнасьці падыходзіць не з аднолькаваю для ўсіх твораў мераю. У кожным асобным выпадку ён ужывае і асобны крытэры. Вызначаючы ў сваіх артыкулах свае творы, як *новыя* па тэматыцы або формах у беларускіх умовах, ён у дачыненні свайго першага зборніку твораў падыходзіць з крытэрыямі азначанай навіны ў двух роўніцах: гістарычнай і фармальна-мастацкай (эстэтычнай), бяручы за норму апошняй прыродную прыгожасьць формаў („краскі“). Гістарычная мера навіны ў дапасаванні да паасобных разьдзелаў у кніжцы выбраных вершаў складаецца з адзінак сацыяльна і асабова-психолёгічнага зместу, выражанага творами і, такім чынам, каштоўнасьць у кожным асобным выпадку вызначаецца па сваеасаблівасьці (самавітасьці) разнастайных твораў у іх адзінстве. На падставе гэтага М. Багдановіч вызнаваў каштоўнае за сваімі творами ў тым, 1) што яны выражаюць пэўныя самавітыя думы і пачуцьці, якія мелі месца ў пэўны гістарычны момант культурнага нацыянальнага разьвіцьця, 2) што само выражэнне іх зьяўляецца самавітаю ўмоваю дзеля абуджэньня пачуцьцяў хараства поэтычнымі формамі і вобразамі і 3) што гэта выражэнне ёсьць вынік сьвядомае працы („дбаньня“) над афармаваньнем бясформных матар’ялаў спадчыны мастацкай культуры як нацыянальнай, так і здабыткаў агульна-людзкае культуры („ураджаю сталеццаў“). Канкрэтна гэта каштоўнае адзначана самім поэтай праз выяўленьне разнастайнасьці і багацьця тэматычных і фармальных крыніц творчасьці і выяўленьне культурнасьці свае творчае працы, а таксама праз азначэньне натуральнай прыгожасьці формаў, шчырасьці і незалежнасьці ад умоўнасьцяў дум, вастраты і яскравасьці ў адчуваньнях і пачуцьцях, сьвядомага дачынення да вынікаў свае літаратурна-мастацкае дзейнасьці. Гэтымі азначэньнямі і акрэсьліваецца тая навіна творчасьці М. Багдановіча, якая была вызнана самім поэтай за сваімі творами ў умовах беларускае поэзіі на пэўнай ступені яе разьвіцьця. Большага значэньня паняцьцю „ноўнасьці“ сваіх твораў сам М. Багдановіч не надаваў; гэта выходзіла-б з межаў тэй тактоўнасьці і сьціпласьці, з якімі выяўляецца poeta ў сваіх суджэньнях наконт каштоўнасьці ўласных твораў.

Творчасьць М. Багдановіча ў ацэнках крытыкі пры жыцьці поэты

Разуменьні творчасьці, выказаныя самім аўтарам яе, зьяўляюцца выточнымі ў гісторыі яе ацэньваньня крытыкаю. Карэньні гэтай апошняй выходзяць з тых-жа момантаў, што і аўтаравы разуменьні.

У выяўленьні крытычных ацэнак наогул магчымы дзьве формы выражэньня разуменьняў творчасьці таго ці іншага пісьменьніка. Адна з іх гэта нявыяўныя або нягласныя разуменьні, якія адыгрываюць значную ролю ў справе апублікаваньня твораў, і другая форма—выяў-

ныя або гласныя разуменьні аб творах, якія выказваюцца крытыкамі пасля выдрукавання твораў і потым адбіваюцца тым ці іншым уплывам на творчым развіцці пісьменьніка.

Абедзве гэтыя магчымасці выкрываюцца і ў гісторыі ацэньвання творчасці М. Багдановіча. У дачыненні пытання наконт т. зв. нявыяўных ацэнак твораў М. Багдановіча, якія мелі месца ў стасунку да першых наасланых да друку вершаў, некаторыя не бясцिकाўныя даведкі падаюцца В. Ластоўскім у яго ўспамінах пра М. Багдановіча. Вядома, гэтымі матар'яламі ня вычэрпваецца пытанне пра нявыяўныя ацэнкі, аднак, і тое, што пададзена названым аўтарам, зьяўляецца цікавым для гісторыі чытача беларускіх твораў і наогул для гісторыі развіцця крытычнае думкі ў тым сэнсе, што гэта гісторыя ў пэўнай меры адбівае сабою клясавое змаганне ў тым выглядзе, у якім яно выражаецца на літаратурным фоне.

Вершы, наасланых М. Багдановічам да друку ў 1909 годзе, як сьцьвярджае В. Ластоўскі, у рэдакцыі „Нашае Нівы“ былі ацэнены не аднолькава. „Нябожчык Ядвігін Ш., кажа аўтар успамінаў, ахрысьціў гэты сшытак (гутарка ідзе пра другі сшытак па ліку дасылкі іх М. Багдановічам, які змяшчаў 8-9 вершаў—А. Б.) „дэкадэншчынай“. Яго апінія падзялялася „вярхоўнай палатаю“¹⁾. Іншага погляду трывалася аб новым пісьменьніку „ніжняй“ палата, а ў першы чарод Я. Купала, які інтуітыўна вычуў у гэтых першых поэтыцкіх спробах у Максіме Багдановічы сапраўднага мастака“.

Такім чынам, пачынаючы ўжо з нявыяўных разуменьняў, у ацэньванні М. Багдановіча вызначаюцца дзве лініі: 1) ацэньваньне саміх твораў, як выяўленьня пэўнай літаратурнай плыні, і 2) ацэньваньне аўтара іх на падставе гэтых самых твораў, як нашэльніка пэўнай літаратурна-творчае сілы. На аснове гэтых ліній і адбылася стычка разуменьняў аб першых творах М. Багдановіча, што выяўлены былі верхняю і ніжняю палатаю рэдакцыі „Нашае Нівы“. Як выяўленьне пэўнай літаратурнай плыні, творы былі вызнаны за „дэкадэншчыну“, а іх аўтар—як творчая сіла—за сапраўдны талент. Першае вызнаньне было асвоена верхняй палатаю, а другое ніжняю, між якімі і адбылося змаганне за надрукаваньне твораў М. Багдановіча ў газэце. Як выявіцца далей, гэтыя супярэчныя на першы погляд разуменьні знайшлі сваё прымірэнне ў новых паняццях, якія сынтэзавалі гэныя разуменьні ў пэўнай, ужо выяўнай, форме крытычных ацэнак творчасці М. Багдановіча.

Перш, чым звярнуцца да гэтых апошніх, патрэбна зазначыць на практычнае рэалізаванне адзначаных вышэй поглядаў на першыя вершы М. Багдановіча. Погляд на творы, як дэкадэншчыну, „верхняю палатаю“ быў ажыццёўлены ў форме забракавання вершаў для друку. Вызнаньне-ж „ніжняй палаты“ сапраўднага таленту ў аўтара гэных вершаў рэалізавалася ў форме змаганьня за іх апублікаваньне, абароны іх вартасці перад „верхнімі“ і дапамогі ў выглядзе паправак вершаў з боку мовы, галоўным чынам.

¹⁾ Па ведамасцях В. Ластоўскага, паданых у тых-жа ўспамінах, тагачасная рэдакцыя „Нашае Нівы“ складалася з дзвёх палат: „верхняй“ і „ніжняй“, як іх трапіна назваў С. Палуян. Да верхняй палаты належалі А. Уласаў, браты А. і І. Луцкевічы, а таксама Чыж (Альгерд Бульба) і Манькоўскі (Янка Окліч). Гэта палата, як кажа аўтар успамінаў, вяршыла „высокія“ палітычныя матэрыі; у ёй „ішла буйная ігра са стаўкамі з боку уніяцкай гіерархіі і некаторых другіх, сільных у тыя часы, палітычных краёвых чыньнікаў“. Другая палата—ніжня—складалася з Ядвігіна Ш. (Ант. Лявіцкі), Янкі Купалы, В. Ластоўскага, С. Палуяна і мастака Драздовіча, які далучыўся да яе ў канцы 1909 г. Гэта палата рабіла ўсю штодзённую работу рэдакцыі і мела шчыльную сувязь з чытачоўскімі „нізімі“.

В. Ластоўскі ў сваіх успамінах гісторыю рэалізацыі гэных поглядаў выкладае ў наступным выглядзе. „Спамянуты сшытак,—кажа ён вярнуўся з перагляду „верхняй палаты“ ў „ніжняю“ перакрэсьлены сінім алоўкам з надпісам рукою А. Уласава „В архів“. Пад перакладам з Н. Сьвятагора „Дзьве песьні“ быў надпіс рукою А. Луцкевіча „можна надрукаваць пад псеўдонімам“...¹⁾

„Праз некалькі тыдняў (пасля надрукаваньня „Дзьвёх песень“) М. Багдановіч прыслаў яшчэ некалькі новых вершаў і ліст, у якім протэставаў, што яго перарабілі ў „Максіма Крыніцу“²⁾. Але вершы былі ізноў „дэкадэнцкія“ і дзеля гэтага трапілі ў тую-ж папку, дзе быў папярэдні сшытак з надпісам „В архів“. Там яны праляжалі да канца жніўня, калі іх выцягнуў на сьвет С. Палуян, які, прачытаўшы вершы, з надзвычайным захапленьнем стаў бараніць іх сьпярша перад Ядвігіным, а пасля перад „верхняю палатаю“, з радой якое за надрукаваньне некаторых вершаў першы выказаўся Чыж, а пазьней А. Луцкевіч“. У выніку гэтага змаганьня вершы былі выдрукаваны, г. зн., што за імі была вызнана тая-ж годнасьць, якую вызнаваў за імі яшчэ сам аўтар і выяўляў яе фактам надсыланьня сваіх твораў да друку³⁾.

На гэтым канчаецца гісторыя ацэнак першых вершаў М. Багдановіча ў рэдакцыі „Нашае Нівы“, аднак, на гэтым ня спыняецца гісторыя нявыяўных разуменьняў наконт твораў М. Б. Але дзеля суджэньняў аб іх, якія маглі мець месца як пры чытаньні твораў у рукапісах, так і выдрукаваных, ёсьць вельмі мала матэрыялаў. З даведак па гэтым пытаньню, што ёсьць у наяўнасьці, патрэбна зазначыць на тым, якія выяўляюць разуменьні аб творах М. Багдановіча, як творах, прызначаных для пэўнага чытача, потым, як творах, што выражаюць пачуцьці аўтара да радзімы. На апошняе значэньне зазначае ў сваёй нататцы „памяці друга“ А. Цітоў, калі кажа, што М. Багдановіч па яго (Цітова) просьбе „декламіроваў беларусские стихи, проникнутые великою скорбью за обездоленный родной белорусский народ“⁴⁾. У гэтай нататцы А. Цітоў не зазначае канкрэтна, якія вершы дэкламаваліся яму аўтарам, аднак, і такое характарызаваньне іх наогул паказвае на наяўнасьць сярод чытачоў ці слухачоў беларускіх вершаў разуменьня аб творчасьці М. Багдановіча, як глыбокай і нацыянальна-каштоўнай. Тым большае значэньне набывае такое разуменьне, калі ўзяць пад увагу тое, што сярод беларускіх нашаніўскіх адраджэнцаў у нявыяўных формах былі разуменьні адваротнага характару, з якімі даводзілася „ніжнепалатаўцам“ змагацца.

У дачыненьні пытаньня наконт прызначанасьці твораў М. Багдановіча для пэўнага чытача некаторыя даведкі падаюцца ва ўспамінах В. Ластоўскага. „Пасля надрукаваньня „Край мой радзімы“ і вершаў, з цыкля „Вадзянік“, піша ён, у рэдакцыйным складзе, акром Ядвігіна, які ўпорна казаў „а ўсё-ж гэтыя вершы не для народу“, усе аднагалосна выражалі прызнаньне пісьменьніцкага таленту М. Багдановічу“

1) Прыпіску „пад псеўдонімам“ В. Ластоўскі тлумачыць тым, што „палітыка“ „верхняй палаты“ строга прытрымлівалася лініі нераскрываньня сваіх супрацоўнікаў, каб магнаполь прадстаўніцтва руху быў выключна ў яе руках“.

2) Псеўдонім выдуман для М. Б. Ядвігіным Ш.

3) Выдрукаваны былі пад праўдзвым прозьвішчам аўтара з папраўкамі С. Палуяна наступныя вершы: „Лясун“ („Н. Н.“ № 35-36 за 1909 г.), „Край мой радзімы“ (№ 38), „З песняў беларускага мужыка“ (№ 39), два вершы з нізкі „Вадзянік“ (№ 41), „На чужыне“ (№ 42), „Пугач“ (№ 43), пераклад з Гэйнэ (№ 44), павіншаваньне „Нашай Нівы“ (№ 46), „Разрытая магіла“ (№ 47), верш пасьвечаны С-ну (№ 50) і „Цемень“ (№ 51-52).

4) „Голас“, (яраслаўская газета) № 198 за 11(24) чэрвеня 1917 г.

Гэта вызнаньне было ня толькі, як кажуць, *de jure*, але фактычным, і было выяўлена выданьнем кніжкі выбраных вершаў „Вянок“¹⁾. Такое разуменьне вершаў М. Багдановіча, як твораў „недзянародных“ выяўляецца потым—таксама ў нявыяўных формах, такімі беларускімі пісьменьнікамі, як Галубок і Паўловіч, якія, прыяжджаючы ў Вільню ў 1910 г., у рэдакцыі „Н. Н.“, як кажа той-жа аўтар, вызначалі выдрукаваныя вершы М. Багдановіча, як беззьмястоўныя, „а асабліва А. Паўловіч, які злосна выкпіваў, перафразуючы паасобныя звароты вершаў М. Б., каторага стала называў не па прозьвішчу, а „ваш лесавік“.

Такія формулы, як „вершы не для народу“ і „вершы беззьмястоўныя“, бязумоўна, характарызуюць ня столькі самыя вершы, колькі зьяўляюцца выражэньнем поглядаў—на задачы поэзіі і яе ролю—тых, каму належаць гэтыя формулы. Роля ў гэтым вершаў М. Багдановіча была ў тым, што яны зьявіліся повадам дзеля акрэсьленьня і размежаваньня гэтых поглядаў. Формула Ядвігіна Ш. „вершы не для народу“, выключаючы з разуменьня аб гэтых вершах прызначанасьць іх „для народу“, аднак ня выключае гэтым самым разуменьня прызначанасьці гэтых вершаў для тых, хто не абнімаўся Ядвігінавым разуменьнем „народ“, бліжкім да разуменьня Марцінкевічавага або таго, што выражаецца расейскім словам „простонародие“. Адгэтуль азначэньне такою формулаю вершаў М. Багдановіча, як формула Ядвігіна Ш., выражае сабою разуменьне культурнага стану беларускага чытача ў пэўны гістарычны момант яго разьвіцьця. Але, выказваючы гэта разуменьне ў тым выглядзе, як яно пададзена В. Ластоўскім, Ядвігін Ш., бязумоўна, супярэчыў тым, што вышлі з народу і, кажучы словамі Ул. Дубоўкі, з асьветаю шлях свой ясна бачылі. Для гэтых тое, што колісь было „не для народу“, зараз сталася „для народу“. Прыкладам гэтага зьяўляецца суджэньне Я. Купалы і рэшты „ніжняй палаты“ пра М. Багдановіча, як аб сапраўдным таленце поэты.

Што-ж тычыцца другой формулы—„вершы беззьмястоўныя“—то яна выражае ні больш ні менш як разуменьне аб зьмесьце, абмяжованым пэўнымі рамкамі, які дапускаўся аўтарам гэтай формулы для беларускае поэзіі. Пра значэньне гэтай формулы ў дапасаваньні да першых вершаў М. Багдановіча азначанымі вышэй пісьменьнікамі можна было-б судзіць пры тэй умове, калі-б імі было акрэсьлена іх разуменьне „зьмястоўнасьці“. Пасколькі-ж гэта застаецца невядомым, пастолькі і іх формула траціць усякае значэньне, тым больш яшчэ таму, што яна не выключае з вершаў М. Б., апроч зьмястоўнасьці ў разуменьні названых пісьменьнікаў, іншых, т. ск., атрыбутаў іх, а менавіта таго, што проціаставіцца зазвычай зьместу—гэта формы; цераз гэта сама формула зьяўляецца супярэчнаю існасьці паэзіі наогул, бо форма вонку матар’яльнага (зьмест) свайго ажыцьцяўленьня ня ёсьць ужо форма, а толькі абстракцыя, адцягасьць, якая можа толькі мысьліцца, але не існаваць, як рэальнасьць, ажыцьцёўленая ў адчувальнай зьяве ці рэчы. Калі-ж гэтаю формулаю, як і папярэдняю, выказвалася незразумеласьць твораў М. Багдановіча, то і такое азначэньне ня столькі характарызуе творы, колькі разуменьне аб культурным узроўні беларускага чытача ў той час. Практыка жыцьця творчасьці М. Б. даводзіць, што незразумелае для аднаго і ў адзін час становіцца зразумелым для другога і ў другі час. Прынамсі, факты крытыкі ў наяўных

¹⁾ Пра гісторыю гэтага выданьня расказваецца ў тых-жа ўспамінах, матар’ял якіх па гэтаму пытаньню выкарыстаны ў артыкуле Я. Плашчынскага „Кніга лірыкі, як мастацкае цэлае“. Гл. „Узвышша“ № 1, стар. 119.

формах даводзяць хуткае збанкрутаваньне гэтакіх формул, якія ў нявыяўных формах крытыкі дапасоўваліся да творчасьці М. Багдановіча.

Гэтым і абмяжоўваецца гісторыя нягласных разуменьняў аб творах М. Багдановіча, выяўленых ува ўспамінах пра поэту пасля яго сьмерці. Яна паказвае на тое, што творы поэзіі зьяўляюцца асноваю для змаганьня разуменьняў наконт поэзіі наогул, якія пануюць у той ці іншы час у пэўным асяродзьдзі. Адсюль ацэнкі, выражаныя выяўна або гласна, у пэўнай меры могуць разглядацца, як вынікі гэтага змаганьня і перамога адных над другімі ў той ці іншы момант. З другога боку, наяўнасьцю нягласных разуменьняў аб тых ці іншых творах да некаторай ступені вызначаюцца формулы ацэнак гласных або выяўных.

Як выяўлена з вышэй паданага, ужо ў зьмест нявыяўных разуменьняў аб творах М. Багдановіча ўваходзіла з аднаго боку вызнаньне за М. Багдановічам пісьменьніцкага таленту, якое потым у выяўных формах выразілася ў вызнаньні за ім годнасьці песьняра, поэты і мастака, а з другога боку—усьведамленьне ці, праўдзівей, уяўленьне аб творах яго, як выяўленьні некаторага кірунку ў поэзіі, адзначанага ў гэтых разуменьнях „дэкадэншчынаю“, „недзянароднасьцю“, „беззьмястоўнасьцю“, „спробнасьцю“ і ў той-жа час, мотываванаю выражалнасьцю значных пачуцьцяў (вялікі сум за абнядолены беларускі народ—у разуменьні А. Цітова). Усё гэта для крытыкі выяўнай давала падставу для такога вызначэньня М. Багдановіча ў ацэнках крытыкі, якое ў пэўнай меры сынтэзавала-б падобныя разуменьні і ў той-жа час не выключала-б магчымасьці яго пашырэньня, паглыбленьня і канкрэтызацыі пры далейшым разьвіцьці як поэзіі, так і крытычнае думкі, гэтай надбудовы над першаю. Падобнае вызначэньне і было высунута крытыкаю яшчэ пры жыцьці поэты ў выглядзе палажэньняў 1) аб асобнасьці месца М. Багдановіча сярод іншых беларускіх поэтаў і 2) аб „мастацтве для мастацтва“ або „пясьнярстве чыстае красы“ як кірунку яго поэзіі. Гэтымі палажэньнямі пакрывалася і паняцьце „навіны“ вершаў М. Багдановіча, якое было высунута самім аўтарам ў яго артыкулах-аглядах беларускага прыгожага пісьменства.

Гонар пяршыньства ў выяўленьні гэтых палажэньняў у беларускай крытыцы належыць Л. Гмыраку (Бабровічу) і Антону Навіне (А. Луцкевічу). Першы з іх у нарысе „Беларускае нацыянальнае адраджэньне“ адзначае М. Багдановіча наступным чынам: „асобна ад другіх трэба паставіць поэта М. Багдановіча, каторы шмат нам даў тыповых спробак поэзіі „штукарства для штукарства“¹⁾. Характэрна сама форма Гмыраковага вызначэньня месца М. Багдановічу ў беларускім нацыянальным адраджэньні. Багдановіч „даў *нам* шмат спробак поэзіі „штукарства для штукарства“, а дзеля гэтага яго трэба паставіць асобна ад другіх,—так разважае Л. Гмырак і ў сваім нарысе сапраўды ставіць яго „асобна“, бо прыведзенаю выняткаю і абмяжоўваецца ўся характарыстыка М. Багдановіча ў гэтым нарысе. Значэньне такой характарыстыкі зводзіцца фактычна да вонкавага выражэньня поглядаў на творчасць М. Багдановіча, блізкіх да тых, нашэльнікамі якіх была „верхняя палата“ рэдакцыі „Нашае Нівы“, з гэтай толькі розьніцаю, што ў нявыяўных формах гэта творчасць азначалася спачатку як „дэкадэншчына“, а тут у выяўнасьці „як спробкі поэзіі „штукарства для штукарства“, на падставе чаго і заключаецца аб патрэбе паставіць М. Багдановіча асобна ад другіх. Гэта характарыстыка паказвае на няўпэўненасьць некаторых адраджэнцкіх нашаніўскіх колаў у каш-

1) „Вялікодная пісанка“, 1904-1914 г. Вільня.

тоўнасьці творчасці М. Багдановіча і на іх чаканьне вызнаньня ад іншых чытачоў і крытыкаў асобнага месца за поэтаў. У гэтым дачыненні характэрна выражэньне „трэба паставіць“, бо ён „даў нам“..., а „трэба паставіць“ гэта яшчэ ня значыць „займае“, як і другое— „даў нам спробак“—ня значыць „стварыў“ поэзію „штукарства для штукарства“, як азначае Гмырак кірунак мастацтва для мастацтва. Вядома, сьцьвярджаць гэта апошняе было рызыкаўна, бо можна было лёгка памыліцца, як гэта было з „верхняпалатаўцамі“ наконт „дэкадэншчыны“, і Л. Гмырак абмяжоўваецца фактычна зазначэньнем на задачу крытыкі ў дачыненні вызначэньня творчасці М. Багдановіча і ўтварэньня сталага паняцця аб ёй і поэце.

Пасьля выхаду „Вянка“ ў сьвет разьвязаньне гэтай задачы і бярэ на сабе якраз „верхняпалатавец“ А. Луцкевіч, зьмяшчаючы ў „Нашай Ніве“ № 8 за 1914 год пад ініцыяламі Г. Б. рэцэнзію на „Вянок“ пад назваю „Пясьняр чыстае красы“, у якой выпраўляе памылкі „верхняпалатаўцаў“ тым, што імкнецца як-бы асвойць М. Багдановіча і яго творчасць з іх паняццямі аб вялікай годнасьці поэзіі і іх эстэтычнымі густамі.

„М. Багдановіч,—піша А. Луцкевіч,—сьвядомы poeta: ён ня толькі пачувае красу,—ён яе разумее. І каб пераказаць нам яе—падбірае такія словы і абразы, што папраўдзе выклікаюць у нашай душы шчырыя отклік. Усё ў яго выходзіць у такіх мяккіх тонах, быццам на старых тканінах гобэленах; усё сагрэта, шчырым пачуцьцём ды усё гэта жыве, выдаецца рэальным“.

„Багдановіч умее ўсё ажывіць, ператварыўшы пасвойму. І лёгка ліюцца яго вершы кунштоўнай філіграннай работы, а кожны формаю падходзіць да думкі. Думак тых—багата, і васьмь бачым у „Вянку“ вершы такой формы, такой будовы,—часта вельмі рэдкай,—якой могуць пахваліцца толькі найбольш культурныя народы з найвышэй разьвітай літаратурнай мовай; здаецца, калі-б наш „пясьняр красы“ меў толькі адну мэту паказаць, што беларуская мова можа разьвівацца, як мова літаратурная, дык ён гэтай мэты дайшоў“.

„Вянок“—гэта праўдзівая перла ў беларускай поэзіі. Раўнаваць Багдановіча з кім ня будзем: не затым, што няма лепшых поэтаў (бо такія ёсьць), але затым, што ён ні да кога не падобны. Яго дума замкнёная ў сабе, жыве ў нейкім асаблівым сьвеце, у сьвеце іншае красы і шчырае поэзіі, ды толькі праз яе глядзіць на нашае жыцьцё—рэальнае, цяжкое, поўнае змаганьня і бязупыннае працы. І як у летні гараць дзень у крыстальна чыстай крынічнай вадзе асьвяжаецца наша цела, так асьвяжае душу поэзія Максіма Багдановіча“.

Такім чынам, на падставе разуменьняў аб М. Багдановічы, як поэце сьвядомым, што *разумее* красу, і для перадачы яе *падбірае* адпаведныя словы і вобразы, што *умее ўсё ажывіць*, ператварыўшы пасвойму і што не падобны ён „ні да кога“ сваім складам, А. Луцкевіч надае поэце годнасьць „пясьняра чыстае красы“ і тым самым канкрэтна вызначае тое асобнае месца, пра патрэбу паставіць на якое М. Багдановіча казаў ужо Лявон Гмырак.

З другога боку, той-жа характарыстыкаю мастацтва М. Багдановіча вызначаецца, як „кунштоўная філігранная работа“ над вершам, над падборам слоў і вобразаў, г. зн. над літаратурнаю моваю і стылем, што адпавядаюць думкам і пачуцьцям поэты і тым разуменьням красы, выразальнікам якіх у даным выпадку зьявіўся аўтар рэцэнзіі.

У сваю чаргу пачуцьці поэты адзначаюцца, як шчырыя і такія, што „усё саграваюць“, а думкі—як багатыя, „замкнёныя ў сабе“ і такія, што жывуць „у сьвеце іншае красы і шчырае поэзіі, праз прызму

якое глядзяць на жыццё—рэальнае, цяжкое, поўнае змаганьня і бязупыннае працы“. Іначай кажучы, гэтым аўтар рэцэнзіі агульна зазначае на наяўнасьць у М. Багдановіча сваеасаблівага складу сьветаадчуваньня і на наяўнасьць пэўнага сьветапагляду, хоць вызначэньне канкрэтнага зьместу іх і пакідаецца адчыненым.

Разуменьні-ж красы, якія выражаюцца аўтарам гэтай рэцэнзіі, выяўляюцца ім у адзнаках, якімі ён характарызуе вершы М. Багдановіча і якія ў сваю чаргу складаюць зьмест гэтых разуменьняў як „шчыры водклік“ чытача, гэта: мяккасьць тонаў, падобных да тонаў на старых гобэленах, відомасьць рэальнасьці, лёгкасьць вершу і яго плаўнасьць, як вынік адумасловай работы, адпаведнасьць формаў выражэньня выражанаму, рэдкасьць будовы вершавай, „якой могуць пахваляцца... найбольш культурныя народы“, і прыгожасьць, падобная каштоўнасьці дарагіх каменяў.

Адгэтуль і ўвесь зборнік адзначаецца такою формулаю, як „Вянок—гэта праўдзівая пэрла ў беларускай поэзіі“ і тым самым вынікі мастацкай працы М. Багдановіча вызначаюцца за высока каштоўныя ў *беларускай* поэзіі, а менавіта, адпаведныя, разуменьням „чыстае красы“, што выражаны аўтарам рэцэнзіі, ці, іначай кажучы, тым „ідэалам прыгожага“, адным з нашэльнікаў якога быў і аўтар рэцэнзіі. Дзеля гэтага ў рэцэнзіі надаецца і адпаведная годнасьць М. Багдановічу—годнасьць „песьняра чыстае красы“, што фактычна азначала залічэньне поэты ў шэрагі нашаніўскіх адраджэнцаў „верхняпалатаўскага“ стану.

Сама годнасьць, нададзеная такім чынам, аднак, ня зусім адпавядала тым разуменьням аб М. Багдановічу, як поэце, якія выяўлены былі аўтарам рэцэнзіі. Адзначэньне мастацтва Багдановічавага, як адумасловай, сьвядомай працы над мастацка-поэтычнымі выражэньнямі, паказвае на тое, што М. Багдановіча аўтар рэцэнзіі разумеў перад усім, як поэта-мастака, як умелага майстра поэтычнага слова. У гэтым дачыненні зьяўляецца характэрным тое, што аўтар рэцэнзіі пра М. Багдановіча, як „пісьменьніцкі талент“, не гаворыць, а таксама характэрна зазначэньне наконт таго, што ёсьць і лепшыя поэты за М. Багдановіча, г. зн. за „песьняра чыстае красы“. Каго канкрэтна меў на ўвазе ў даным выпадку А. Луцкевіч невядома, але факт такога зазначэньня паказвае на тое, што годнасьць, наданая ім М. Багдановічу, ня зусім адпавядала разуменьням аб ім, аднак, і не супярэчыла ім, бо аснована на ідэалістычным поглядзе, што кожны чалавек ёсьць ні што іншае, як орган пэўнай ідэі ці субстанцыі, якая ў сапраўднасьці была нічым іншым, як рэальнай патрэбаю ці інтарэсам пэўнага асяродзьдзя, фармальна ўзьведзенаю на ступень абсолюта.

Як паказвае апошняе заключэньне А. Луцкевіча ў рэцэнзіі аб тым, што падобна таму, „як у летні гарачы дзень у крыстальна чыстай крынічнай вадзе асьвяжаецца наша цела, так асьвяжае душу поэзія Максіма Багдановіча“, насьпеўшая патрэба ў „асьвяжэньні душ“ і была фармальна ўзьведзена да ідэі „чыстай красы“ (відаць, у працівастаўленьне „красе нячыстай“. адпаведнай „нясьвежым душам“, або, як потым скажа сам А. Луцкевіч, „нячыстым ад брудаў будняга жыцьця“). За орган гэтай ідэі і быў вызнаны М. Багдановіч, бо быў не падобны да іншых поэтаў і закрануў якраз тое, што падлягала асьвяжэньню і ачышчэньню і ў асяродзьдзі нашаніўскіх адраджэнцаў у яго верхніх паверхах. Дзеля гэтага яму і надаецца аўтарам рэцэнзіі годнасьць „песьняра чыстае красы“. Такім чынам апраўдаліся словы самога М. Багдановіча аб тым, што „хваробы леаць і атрутамі“: тое, што раней было прынята за „дэкадэншчыну“,

зараз вызнана за поэзію „чыстай красы“, за поэзію, якая вылечвае чэрстваць „душ“, за перлу беларускай поэзіі.

Палажэньні А. Лўцкевіча, высунутыя ў разгледжанай рэцэнзіі, паўтараюцца ім у артыкулах пазьнейшых,—з некаторымі новымі азначэньнямі, як артыстычнасьць і інш.,—якія зьявіліся ў сьвет ужо пасля сьмерці поэты. Да гэтага-ж моманту пытаньне аб вызначэньні каштоўнасьці творчасці М. Багдановіча лічыцца як-бы вырашаным, прынамсі, яно не зьяўляецца актуальным у гэты час, і па дадзенаму пытаньню крытычных матар'ялаў у друку не зьяўляецца. І толькі 1917 год, год сьмерці М. Багдановіча, зноў узьнімае пытаньне наконт значэньня ўжо памёршага поэты і тым самым пачынае новы кругабег у гісторыі крытычных ацэнак творчасці М. Багдановіча.

М. Багдановіч у літаратурных азначэньнях жалобнага пяцёхгодзьдзя

Пасля сьмерці М. Багдановіча ў гісторыі крытычных ацэнак яго творчасці выразна вызначаюцца ў асноўным два этапы новага кругабегу ў ёй. Першы з іх абнімае сабою час ад 1917 г. да 1921 г. ўключна і характарызуецца, галоўным чынам, крытычнымі ацэнкамі жалобна-ўрачыстага парадку. Другі этап пачынаецца з 1922 г. і даходзіць да нашых дзён, да дзесятай гадавіны сьмерці поэты, з якою намячаецца новы, трэці кругабег у разьвіцьці крытычнае думкі, што да творчасці М. Багдановіча. Другі этап вызначны тым, што ў гэты час, у зьвязку наогул з разьвіцьцём беларускай культуры пад кіраўніцтвам Комуністычнае партыі і Савецкае ўлады, узьнімаецца асабліва цікавасьць і да творчай спадчыны М. Багдановіча і імкненьне да яе асваеньня крытычна-навуковаю думкаю шляхам дыфэрэнцыяльнай рээстрацыі каштоўнасьцяў гэтай спадчыны.

Асяродкам літаратурна-грамадзкай увагі ў дачыненні да М. Багдановіча ў жалобнае пяцёхгодзьдзе зьяўляецца тая творчая сіла, нашэльнікам якое быў poeta і якая з яго сьмерцю адчувалася, як вялікая страта ў беларускім культурна-нацыянальным адраджэньні, у беларускай поэзіі і ў жыцьці наогул.

Выражэньню гэтага адчуваньня і ўсьведамленьня ў велічы страты прысьвячаецца шмат нэкролёгаў, артыкулаў і вершаў памяці поэты ў зьвязку з гадавінамі дню яго сьмерці, а таксама памінальных вечароў з успамінамі пра М. Багдановіча і рэфэратамі пра яго творчасць. З такіх вечароў зарээстраваны друкам вечары, што адбываліся ў Вільні (1917 г.), Маскве (1921 г.) і Менску (1923 г.). Артыкулы, прысьвячаныя памяці М. Багдановіча, зьявіліся такія газеты і часопісы, як „Гоман“ (Вільня, 1917 г.), „Грамада“ (Менск, 1917 г.), „Голос“ (Яраслаў, 1917 г.), „Вольная Беларусь“ (Менск, 1917 і 1918 г. г.), „Беларускі шлях“ (Менск, 1918 г.), „Рунь“ (Менск, 1920 г.), „Савецкая Беларусь“ (1921 г.), „Дни нашей жизни“ (Горы-Горкі, 1922 г.) і іншыя ў пазьнейшым часе. Вершамі ўшаноўвалі памяць поэты ў жалобнае пяцёхгодзьдзе Ясакар, Макар (1918 г.), а пазьней Ул. Дубоўка, Лебедзь, Александровіч (1925 г.). Пераважнасьцю гэтых матар'ялаў—жалобна-памінальнага характару—над матар'яламі гісторыка-літаратурнага, сьцісла-крытычнага і характарызуецца першае пяцёхгодзьдзе пасля сьмерці М. Багдановіча, якое дзеля гэтага і вызначаецца, як жалобнае пяцёхгодзьдзе ў гісторыі ацэнак творчасці М. Багдановіча.

Сьмерць поэты, як гэта выяўляецца ў матар'ялах адзначаных крыніц, у гэта пяцёхгодзьдзе вызнана за вялікую і „страшэнную“ страту і вызначана, як страта для „беднай Беларусі“, „гаротнага народу“ яе, культурнага шматграннага працаўніка на ніве адраджэньня,

які „шмат зрабіў, але мог яшчэ болей зрабіць“ (З. Бядуля), „шчырага сына Беларусі“, які „быў у жыцці“ можа, больш, чым у поэзіі, гасцём „з высокага неба“ (Ус. Ігнатоўскі); *для беларускай поэзіі*—„песняра чыстае красы“, каторы ўсё сваё нядоўгае жыццё пасвяціў служэнню беларускаму народу, даючы яму найдаражэйшыя скарбы свае чулае артыстычнае душы, уплятаючы ў цудоўны вянок свае творчасці дзіўныя „краскі, сьвежыя калісьці, думак шчырых і жыцця“ (А. Навіна (А. Луцкевіч), утрата якога „для беларусаў тым больш цяжкая, што між песнярамі маладое Беларусі няма нікога, хто быў-бы хоць крыху блізак да Багдановіча, хто замяніў-бы яго“ (А. Навіна (А. Луцкевіч), багаты талент каторага „суліў многае даць у скарбніцу беларускае літаратуры“, калі-б ня вораг-сухоты, які перапыніў творчасць поэты і зьвёў яго ў магілу (З. Жылуновіч); і нарэшце *наогул для жыцця*—аднаго з тых людзей, якія „горят, согревая жизнь и освещая путь другим, но мало заботясь о себе“ (Александр Цітоў).

Ацэнка спадчыны, якая засталася ад поэты, знайшла сваё выражэнне ў факце азначэння ўсіх тых галін працы, удзел у якіх браў М. Багдановіч. У дачыненні іх зазначаецца, што poeta браў удзел „у змаганні з рознымі праціўнікамі адраджэння“ і ў ім „зусім забываўся аб сваёй хваробе“, што ён „апрача вершаў, пісаў яшчэ аповяданні, крытыку беларускае літаратуры, публіцыстычныя стацыі парасійску ў розных журналах аб беларускім руху, „...вельмі важныя працы друкаваў у жур. „Украинская жизнь“ аб рытміцы вершаў розных украінскіх поэтаў“, а ў 1916 г. ў Менску, у атмасфэры, атручанай чорнаю рэакцыяй, ён „...арганізавваў беларускую моладзь, чытаў рэфэраты аб беларускім руху, складаў беларускую хрэстаматыю і г. д.“ (З. Бядуля). Ужо гэтым простым пералічэннем галін працы М. Багдановіча вызначалася багацце спадчыны М. Багдановіча, і гэта давала падставу высока ацэньваць значэнне яго ў культурна-нацыянальным адраджэнні Беларусі. З. Бядуля, заканчваючы свой некроль, гэта значэнне выражае ў поэтычнай форме наступным чынам: ён зьвяртаецца да зязюлі (вобраз М. Багдановіча) і кажа ляцець на магілу поэты і закупаць там аб тым, што „гаротная Беларусь ніколі яго не забудзе... На скрыжальных адраджэння роднага краю яго імя будзе зьяць у небе Беларусі сьветлай зоркай навекі“ („Вольная Беларусь“ за 1917 г.).

Аднак, з усяго багацця спадчыны ў жалобнае пяцёхгодзьдзе зьвяртаецца галоўная ўвага на вынікі поэтычнай дзейнасьці М. Багдановіча, якія і вызначаюцца за вялікія і каштоўныя, галоўным чынам, з пункту гледжання нацыянальных мастацкіх здабыткаў. У асноўным гэтыя вынікі літаратурная крытыка вызначае ў пляне наступных пунктаў: 1) „поэзія роднай Беларусі“, 2) поэзія, як выражэнне пэўнага сьветаадчування і сьветагляду, 3) поэзія, як літаратурнае мастацтва і 4) поэзія, як дзейны сацыяльны чыньнік. Па гэтых лініях і робіцца ацэнка поэтычнай спадчыны М. Багдановіча ў азначанае пяцёхгодзьдзе.

Ужо пры агульным адзначэнні галін дзейнасьці М. Багдановіча на ніве адраджэння, літаратурная крытыка ў асобе З. Бядулі зазначыла на тое, што ён „за ўсе годы свае працы... даў нам багатую поэзію роднай Беларусі“. Пазьней, у зьвязку з першай гадавінаю сьмерці поэты, З. Бядуля больш канкрэтней акрэсьлівае разуменьне гэтай поэзіі. У васноўным ён вызначае яе, як поэзію, якая адбіла ў сабе 1) асабовыя імкненьні да роднага краю, дзейнае каханьне да яго і веру ў яго адраджэнне, 2) вобразы мінулага Беларусі і народнай міталёгічнай творчасці, 3) вобразы прыроды беларускай у асабовым да яе дачыненні поэты і 4) вобразы сучаснай поэту Беларусі ў сьвятле

абуджаных ёю настрой у поэты. Гэтым самым Багдановічава „поэзія роднай Беларусі“ знайшла сабе ацэнку, як поэзія, у якой сынтэзаваліся дзве плыні: адна, што выражала сабою нацыянальна-творчую сілу, культурным нашэльнікам якое быў poeta, і другая—што зьяўляла сабою рэальныя праявы жыцця і поэзіі, якія паслужылі аб'ектам поэтычнага ўвабражэння для першай.

У дачыненні да паасобных момантаў гэтай „поэзіі роднай Беларусі“ яе каштоўнасць вызначаецца ў літаратурнай крытыцы тым, што яна выяўляе „цудна-лірычныя парыванні да роднага краю“, якія „чаруюць і вабяць сваёю трагічнасцю і пекнатаю“ — і якія ў сваім поэтычным выражэнні набываюць значэнне, далёка неабмяжованае нацыянальнымі рамкамі. Адзначаючы верш „Упалі з грудзей пана бога“, як адно з гэтых выражэнняў, З. Бядуля характарызуе значэнне яго наступным чынам. „Гэткім перлам поэзіі, кажа ён, можа гардзіцца кожная з эўропэйскіх літаратур. Такі багаты велічам абраз, выказаны кароценькімі словамі, рэдка каму з poetaў удаецца. Кожны радок будзіць фантазію сваімі яркімі фарбамі. У прыгожай і ўтончанай форме выказана бязмернае каханне да бацькаўшчыны“...

Адносна вобразаў мінулага Беларусі і народнай міталёгіі, якія выяўлены Багдановічавай „поэзіяй роднай Беларусі“, той-жа аўтар значае, што „тое неўлавімае і нявыразнае, атуленае пылам старасьвеччыны, цераз прызму яго *клясычнай поэзіі* (падкрэслена мною—А. Б.), пералівалася яснымі і выразнымі вясёлкамі („Слуцкія ткачы“, „Летапісец“ і інш.). Беларуская міталёгія з тыгеля яго творчасці выходзіла грацыйна і зычная, нібы каскад брыльянтавы ўдараўся аб гулкае залатое дно“.

Вобразы прыроды ў гэтай поэзіі адзначаюцца, як новыя, жывыя і прасякнутыя „мэлёдычнасцю душы poeta“. „Кожнае дрэва з беларускае пушчы,—пералічае З. Бядуля гэтыя вобразы,—струна. Кожнае вазярцо — чара, напоўненая хмельным віном. Кожная лагчынка — гэта чыясь рука зрабіла ўзор саматканы. Уздохі ветра — таемныя сказы лясуноў, русалак і вадзянікоў пад месячнымі праменьнямі. Сялянская дзяўчына, тулячая да сваіх грудзей маленькае дзіцяне на жытняй мяжы — гэта Мадонна, гэта божая сьвятасць... Уся Беларусь — „тысячы крэпка нацягнутых струн“, на якіх вялікі кампазытар-poet творыць свае чаруючыя сымфоніі“.

Вобразы праяваў беларускай рэчаіснасці вызначаюцца, як вобразы, намалёваныя мастацка, а з другога боку, як песьні, у якіх выразілася павялічэнне асабовае „тугі і сумнасці“, крыніцаю якое была аддаленасць poeta ад радзімы, а пазней ачавістае азнаямленне з „хмарами і балотамі“ ў краі ўбогім. Характарызуючы ўражанні ад твораў гэтай поэзіі, З. Бядуля кажа: „Праймаючыся яго творами, адбіваецца такое ўражанне, нібы мэлёдычныя, крэпка нацягнутыя струны, рвуцца, і чароўныя пloidмы зыкаў пераліваюцца ў водгуках гэтых рвучыхся струн. Здаецца, нібы музы плачуць над ім, а сьлёзы іх застываюць у дарагія перлы“. Так вызначаецца „арэол тугі і сумнасці“ вакол поэзіі М. Багдановіча — „поэзіі роднай Беларусі“, у якой „уяўленне і палкасьць душы білі фантамам сонечнай красы“...

У дачыненні пытання наконт вызнання поэзіі М. Багдановіча, як поэзіі, што выражае ня толькі перажыванні асабовага ці нацыянальнага характару, але і такія, што выходзяць з гэтых межаў і ў сваіх выражэннях набываюць больш шырокае значэнне, крытычныя матар'ялы жалобнага пяцёхгодзьдзя ў пераважнасці абмяжоўваюцца агульнымі зазначэннямі. З гэтага боку поэзія М. Багдановіча вызнаецца за „працу мысленніка, апранутую прыгожаю слоўнаю шатаю“ (М. Га-

рэцкі), за поэзію, багацьце формаў вершу якое „адпавядае багацьцю перажываньняў, каторыя, пры сваёй глыбіні, маюць характар агульна-людзкі“. „Гэта нічога,—піша А. Луцкевіч у сваіх нарысах „Нашы песьняры“,—што поэта з любасьці выбірае мотывы родныя—беларускія, у іх ён заўсёды ўмеў знайсці асноўны агульна-людзкі момант. Яго верш гэтак сама гаворыць беларусу, як і чужынцу, падобна, як музыка вялікага маскоўскага кампазытара Чайкоўскага, карыстаўшагася мотывамі свайго народу, роўна прамаўляе да душы кожнага чалавека, незалежна ад яго нацыянальнасьці. Бо М. Багдановіч не фатаграфуе жыцця, а нанова ператварае яго ў сваёй чуткай, далікатнай і асабліва інтэлігентнай душы“. Такім чынам, крытыка ў асобе А. Луцкевіча быўшага „верхняпалатаўца“ фактычна вызнае поэзію М. Багдановіча за поэзію, што выражае такую сыстэму сьветаадчуваньня, у склад якое нацыянальны момант уваходзіць як частка цэлага, як рознастайнасьць некагаторага адзінства, дзякуючы якому поэзія выходзіць з нацыянальнага абмежаваньня ў сваім значэньні.

Больш канкрэтна ў гэтым пытаньні падыходзіць З. Бядуля ў сваім артыкуле „Натхненьне і Гармонія“, прысьвечаным памяці М. Багдановіча ў зьвязку з трэцяй гадавінаю яго сьмерці. Ён разглядае поэзію М. Багдановіча, як поэзію, што выражае сабой пэўную сыстэму поглядаў на характо, мастацтва і яго значэньне, пэўную, т. ск., эстэтычную ідэолёгію. Гэтыя погляды ў асноўным фармуляваны З. Бядуляю наступнымі палажэньнямі: 1) усюды ёсьць характо; 2) людзі, занятыя будзённымі справамі жыцця, ходзяць па дарагіх скарбах, не прыкмячаючы іх; 3) толькі поэт, каторы аддаецца ўвесь служэньню музам, усё гэта бачыць і адчувае; 4) у зьлітнасьці з характом прыроды чалавек знаходзіць шчасьце; 5) поэт у душы сваёй ператварае камень на золата; 6) душа поэты адбівае жыццё ў розныя колеры; 7) чалавек можа толькі тады быць поэтам, калі душа яго прасякнута характом да самазабыцьця, да самаахвярнасьці; 8) характо мае практычную карысьць; 9) характо сваёю бязьмежнаю сілаю ачышчае душу ад звычайных інстынктаў; 10) краса дае шчасьце і натхненьне, але натхненьне без гармоніі не дасягае мэты; 11) усё павінна быць у мастацтве апрацавана; 12) хаотычнае падаваньне пекных слоў, вобразаў бяз сыстэмы, без апрацоўкі, бяз цэльнасьці ня маюць патрэбнага ўплыву на людзей; 13) у поэзіі, апрача душы—натхненьня, павінна быць і голае цела—добрая тэхніка.

Вядома, ня ўсе гэтыя палажэньні, пададзеныя З. Бядуляю, зьяўляюцца дакладнымі ў сэнсе афармаваньня існасьці поглядаў М. Багдановіча, выражаных у яго творах. Шмат якія з іх патрабуюць удакладненьні і паправак. Пакідаючы крытычны разгляд іх для асобнага нарысу, тут патрэбна зазначыць, што поэтычныя творы М. Багдановіча ў жалобнае пяцёхгодзьдзе знайшлі сваю ацэнку, як багаты матар’ял дзеля ўтварэньня, выяўленьня разуменьняў характа, мастацтва, поэзіі, мастацкіх твораў і наогул умоў і існасьці мастацтва.

У вышэй пададзеным выяўленьні поглядаў М. Багдановіча характэрным зьяўляецца тое, што З. Бядуля вызначае іх, як выяўленьне, з аднаго боку, як-бы культу характа, а з другога—практычнай дзейнасьці поэта-мастака. На падставе гэтага М. Багдановіч і вызначаецца ім, як „адзін з жрацоў характа“ і як „практычны настаўнік поэзіі“.

З погляду гэтых двух пунктаў З. Бядуля характарызуе поэтычную дзейнасьць М. Багдановіча наступным чынам: „За кароткі час свае творчасьці ён (М. Багдановіч—А. Б.) выведаў тайну гармоніі, вывучыў харты роднай красы і вянкамі вясновых поэтычных кветак аздобіў ніву беларускага адраджэньня.

„Азнаёміўшыся з вялікім кветнікам усясьветнай поэзіі ад старадаўных клясычных часаў па сягонешні дзень, Багдановіч навастрыў сваё поэтычнае пачуцьцё, узбагаціўшы родную нацыянальную поэзію новымі формамі, новымі гармоніямі, фарбамі, вобразамі і мэлэдыямі. Ён умеў знаходзіць фарбы там, дзе другія праходзілі міма, нічога ня бачачы.

„На беларускай ліры ён выпрабаваў розныя тоны, розныя акорды поэзіі, паказваючы гібкасць і мэлэдыйнасьць живой беларускай мовы, на якой можна выказаць самыя чужыя ўлаўляныя размаітнасьці думак і пачуцьцяў“.

Гэта характарыстыка зьяўляецца найлепшай ацэнкай М. Багдановіча, як поэта, і найпаўнейшым з усіх, што ёсьць у крытыцы; канкрэтным значэньнем кірунку яго ў поэзіі, як літаратурным мастацтве. У дачыненні гэтага апошняга, як выяўляецца ўжо з вышэй пададзеных азначэньняў, поэзія М. Багдановіча ацэньваецца перад усім, як нацыянальная *клясычная поэзія*. У творах гэтай поэзіі вызначаюцца за іх уласцівасьці плястычнасьць, музычнасьць, рэльефнасьць, выразнасьць, сьцісласьць, сьцэльнасьць і народнасьць складу. „Некалькімі характэрнымі штрыхамі Багдановіч даваў цэлы, жывы малюнак, нібы старасьвецкія мосежныя барэльефы з цуднымі арнамантамі“, кажа З. Бядуля ў 1917 г. Тое-ж ён кажа ў 1918 г. у дачыненні вершаў М. Багдановіча. „Вершы яго строга кароткія, ярка вобразныя і рэльефна-выразныя. Нідзе ў іх нельга ні адняць ні прыбавіць. Гэта старасьвецкія гравюры з мастацка-стылізаванымі арнамантамі“. У 1920 г. гэтыя азначэньні дапаўняюцца наступнымі: „Ва ўсіх творах Багдановіча чуецца старанная, строгая апрацоўка, багацьце і размаітасьць вобразаў і формаў, вялікая краса і глыбіня думак. У сваіх кароценькіх вершах ён кудзю родную красу і торыць дарогу для другіх беларускіх поэтаў“. Такого-ж характару азначэньні твораў М. Багдановіча падаюцца і ў іншых крытычных матэрыялах жалобнага пяцёхгодзьдзя. Канкрэтныя зазначэньні наконт нацыянальных формаў поэзіі М. Багдановіча падаюцца М. Гарэцкім у яго гісторыі беларускай літаратуры.

У дачыненні чыннасьці твораў М. Багдановіча, яны ацэньваюцца, як творы поэзіі, якія мае вялікую сілу і ўплыў, якая „асьвяжае душу“, „ачышчае яе ад бруднаў будняга жыцьця“, і „дае асалоду“ (А. Луцкевіч), „ачышчае душу ад звычайных інстынктаў“, дадае змораным барацьбою сілы для далейшае працы, будзіць фантазію, выяўляе вобразы мінулага, паказвае на гібкасць мовы, чаруе сваёю глыбінёю думак, выяўленьнем красы роднага краю, інтэлектуальнага багацьця, вучыць дзейна любіць свой край, вучыць мастацтву і торыць дарогу сваім наступнікам у поэзіі (З. Бядуля). Гэта поэзія даступна для ўсякага пісьменнага чалавека.

Такім чынам, у жалобнае пяцёхгодзьдзе творчасьці М. Багдановіча атрымала вызнаньне, як *нацыянальная клясычная поэзія*, якая выражае сабою думкі і пачуцьці як асабовага, так і нацыянальнага і міжнацыянальнага значэньня і зьяўляецца практычным узорам для навукі ў мастацтве маладых поэтаў. Такое вызнаньне фактычна азначае, што М. Багдановіч сваёю творчасьцю адыграў вялікую ролю ў разьвіцьці беларускае поэзіі. М. Багдановіч, як культурны нацыянальны poeta з пэўным філэзофскім сьветаглядам на яго першай ступені ўсебаковага разьвіцьця і размаітага афармаваньня, сваёю практыкаю поэтычнай творчасьці адкрыў новыя магчымасьці ў разьвіцьці беларускай поэзіі і палажыў моцную аснову новай паласы ў гэтым разьвіцьці яшчэ за часы нашаніўскага адраджэньня, менавіта, тэй паласы, на якой беларуская літаратура шырока адчыняе свае дзьверы для ўбі-

раньня ў сабе здабыткаў мастацкай культуры чалавецтва наогул, а з другога боку, сама прабівае сабе, як культурна-раўнапраўнай і нацыянальна-сваеасаблівай адзінцы, уваход у склад новай эўропэйскай культуры, якую нясуць з сабою, з аднаго боку, пролетарыят, а з другога—прыгнечаныя нацыі, што распачалі сваё культурнае адраджэнне.

Аднак, у жалобнае пяцёхгодзьдзе яшчэ ня ўся работа была зроблена. Засталіся нявызнанымі вынікі дзейнасьці М. Багдановіча, выяўленьня ня ў форме ўтварэньня поэзіі, а ў форме крытыкі, публіцыстыкі, грамадзкай працы і інш. Часткова гэтыя галіны вызначацца ўжо ў другое пяцёхгодзьдзе пасля сьмерці поэты, а большая частка становіць сабою задачу наступных гадоў. З другога боку вызнаньне вялікага значэньня творчасьці М. Багдановіча ў Беларусі пакідае яшчэ і да гэтых часоў пытаньне аб вызнаньні яго па-за межамі Беларусі ня вырашаным.

Гэтае самае значэньне М. Багдановіча ў Беларускіх умовах паставіла задачу канкрэтнай рээстрацыі і дыфэрэнцыяльнага вывучэньня каштоўнасьцяў спадчыны М. Багдановіча. Пад знакам разьвязваньня гэтай задачы праходзіць другое пяцёхгодзьдзе пасля сьмерці М. Багдановіча.

М. Багдановіч у крытыцы рэгістрацыйнага пяцёхгодзьдзя.

Другое пяцёхгодзьдзе ў гісторыі вызначэньня каштоўнасьцяў спадчыны М. Багдановіча вызнача тым, што ў гэты час прыкмячаецца імкненьне падыйсьці да творчасьці поэты з рознастайных пунктаў гледжаньня і больш канкрэтна акрэсьліць разуменьні аб ёй.

У гэта пяцёхгодзьдзе поруч з агульнымі аглядамі беларускага пісьменства, у якім пэўнае месца вылучаецца М. Багдановічу, зьяўляюцца і спэцыяльна пасьвечаныя яго творчасьці або асобным галінам яе крытычныя нарысы. Усё гэта гаворыць, з аднаго боку, пра павялічэньне цікавасьці да М. Багдановіча, а з другога—пра пэўнае разьвіцьцё крытычнай думкі, якая зьяўляецца найлепшым паказьнікам стану культурнага разьвіцьця наогул і разьвіцьця інтарэсаў у галіне мастацкай культуры.

Да гэтага пяцёхгодзьдзя належаць зьяўленьне нарысаў па беларускай літаратуры Е. Карскага, спэцыяльных прац пра М. Багдановіча Ул. Дзяржынскага, праф. Пічэты (1922 г.), М. Пятуховіча, этуду М. Грамыкі (1923 г.), агульных нарысаў З. Жылуновіча (1924 г.), агляду А. Узьнясенскага (1926 г.) і інш. У гэта-ж пяцёхгодзьдзе выяўляюцца і т. зв. рэвізійныя імкненьні ў дачыненні некаторых разуменьняў пра М. Багдановіча, утвораных як у папярэдні час, так і ў разглядаанае пяцёхгодзьдзе.

Разьмяркоўваючы азначаныя крытычныя агляды ў парадку іх хроналёгічнага зьяўленьня ў першую чаргу патрэбна адзначыць працу Е. Карскага і тым больш таму, што яна зьяўляецца першаю акадэмічнаю працаю на расійскай мове, якая мела за мэту, згодна слоў самога аўтара, азнаямленьне чытача з беларускай мастацкай літаратурай на народнай мове і якая на Беларусі выклікала цэлую буру абурэньня супроць сябе. У крытыцы гэтай кнігі¹⁾ адзначаліся значныя недахваты, асабліва з боку ідэалёгічнага асьвятленьня беларускіх пісьменьнікаў, якое выразілася як у падборы матэрыялаў, так і ў коментарыях да іх. Аднак, пры пэўным крытычным стасунку да гэтае працы яна не

¹⁾ Ул. Дзяржынскі „Белорусы“ Е. Карскага—Полымя № 2 за 1923 г., а таксама крытыка працы Карскага на публічным вечары, гл. Полымя № 5-6 за 1923 г.

пазбаўлена цікавасці з боку фактычных матар'ялаў, якія ў ёй зарээстраваны, хоць і далёка няпоўна, што прызнае і сам аўтар.

Поэтычны матар'ял М. Багдановіча Е. Карскі размяшчае ў сваіх нарысах у пляне рээстру біографічных, нацыянальных і агульна людзкіх мотываў у творчасці М. Багдановіча. З першых ён адзначае тыя вершы, што выражаюць перададчуванне блізкасці сьмерці, сумныя думкі аб сьмерці наогул і погляды поэты на зьмест і ўласьцівасьці поэзіі. З мотываў другога парадку—сумнае пачуцьцё, гора і туга з поваду беднасьці Беларусі, якія, аднак,—азначае аўтар,—не даводзяць поэту да роспачы; узятая з беларускай прыроды і жыцця, як сучаснага поэту, так мінулага і ўяўленай будучыны, сюжэты для выражэньня нацыянальных пачуцьцяў. У дачыненні да трэцяй групы мотываў адзначаюцца вершы, што выяўляюць вобраз гулу, увасабленьне буры, верш пра мыльныя пузыры і верш пра Анакрэона. Вядома, такая рээстрацыя, далёкая ад паўнаты, ня можа даць поўнага і ўсебаковага ўяўленьня наконт творчасці М. Багдановіча, не зважаючы на тыя коментарыі, якія дададзены аўтарам да паасобных мотываў.

Гэтыя коментарыі зводзяцца да зазначэньня з поваду мотываў другога парадку на момант збліжэньня М. Багдановіча ў гэтым дачыненні з іншымі беларускімі пісьменьнікамі, на „інтерес“ п'ес „Старая Беларусь“, некаторых з іх тым, што яны зьяўляюцца „вельмі мастацкім насьледаваньнем Пушкіна“, а некаторых—анталёгічным стылем іх („Слуцкія ткачыкі“). Галоўная-ж увага аўтара зьвернута на мотывы трэцяга парадку, на мотывы агульна-людзкія, наконт якіх азначаецца, што М. Багдановіч „ізабражаў іх, як поэт чистого искусства“, што творы гэтыя невялікія, „но они довольно многочисленны, изящны по форме, очень разнообразны по своим размерам и по содержанию“.

На падставе гэтага не бяз пэўнай „покровительственной“ тэндэнцыі далей выводзіцца, 1) што „повидимому Богданович легко владел стихом и был поэтом по призванию“ і 2) што „эти маленькие его п'есы с полным правом могут носить название антологических стихотворений. Они словно благоухающие цветки хорошего венка, которые оставил автор на память потомству“. У дачыненні вершу Е. Карскі не адмаўляе вызнаньня яму ў тым, што „стих Богдановича очень разнообразен, хорошо отшлифован и образцов“, што „у него есть и хорошие сонеты“ і што „стихи его годятся для пения“. Наконта мовы М. Багдановіча азначаецца, што „язык Богдановича... чистый белорусский разговорный язык“ і што „в этом его истинная красота“.

Агульны вывад Карскага наступны: „De mortuis aut bene aut nihil... Но о М. Богдановиче можно совершенно беспристрастно сказать в заключение, что если-бы жизнь его продлилась, мы имели бы в нем первоклассного поэта с философским мирозерцанием“. Такім чынам, Е. Карскі, устрымліваючыся ад вызнаньня М. Багдановіча за „первоклассного поэта с философским мировоззрением“ у тым яго стане, у якім ён выяўлен аўтарам нарысаў, не адмаўляе, аднак, таго, што М. Багдановіч меў усе магчымасьці і адзнакі быць такім, што ў яго былі ўсе тыя патрэбныя ўласьцівасьці, якімі вызначаецца ўрэшце „першаклясны поэт з філёзофскім сьветапоглядам“. Гэта вызнаньне вельмі каштоўна таму, што яно зьяўляецца вызнаньнем *якаснай* каштоўнасьці М. Багдановіча, як поэта, у колькасным абмежаванні яго выяўленьня.

У дачыненні менавіта да поэтаў з вялікімі якаснымі ўласьцівасьцямі, якімі ўладаў і М. Багдановіч, не зважаючы на тое, што такі поэт піша на беларускай мове, расійскія колы, выражальнікам поглядаў якіх выступае ў дадзеных нарысах акад. Е. Карскі, лічаць

магчымым гаварыць пра іх „совершенно беспристрастно“, прызнаваць „полное право“ за іх творамі на атрыманьне тытулаў антолёгічнасьці, а самім поэтам тытулу „поэта чистого искусства для искусства“ і рабіць прогност на тое, што „мы имели бы“, г. зн. тыя, каго прадстаўляе сабою аўтар нарысу. У гэтым і выяўляецца пэўная тэндэнцыйнасьць глядзець зверху на „малых сіх“ і прэтэнзія на высокасьць „покровительства“ ў дачыненні да іх. Дзеся гэтага ў падобных вызнаньнях каштоўны ня тытулы, якія даюцца поэту, а самы факт вызнаньня магчымасьцям і права *быць* поэтам сярод „малых сіх“ і менавіта поэтам, кажучы словамі Карскага „первоклассным“ з філёзофскім сьветапоглядам. Такую вось першую прабоіну зрабіла творчасць М. Багдановіча ў акадэмічнай крытыцы па-за межамі Беларусі ў пачатку другога пяцігодзьдзя пасьля сьмерці поэты.

У самой-жа Беларусі ў гэты час распачынаецца дыфэрэнцыяльнае вывучэньне спадчыны М. Багдановіча і разьвіваньне разуменьняў аб ім.

Ул. Дзяржынскі ў дзвёх сваіх працах па творчасці М. Багдановіча—„М. Багдановіч, як прыродаапісальнік“¹⁾ і „М. Багдановіч, як стылізатар беларускага вершу“²⁾ імкнецца вызначыць поэту, як мастака ў галіне апісаньняў прыроды і ў галіне стылізацыі беларускага вершу.

У першым артыкуле, разглядаючы матар’ял твораў М. Багдановіча ў пляне тых зьяў прыроды, слоўна-поэтычным выяўленьнем якіх зьяўляюцца тыя ці іншыя выражэньні гэтых твораў, Ул. Дзяржынскі адзначае: 1) нязначнасьць па ліку элемэнтаў прыроды, выяўленых у творах М. Б.; 2) колькасную перавагу поэтычнага выяўленьня такіх зьяў, як лета, вечар, ноч, зоры; 3) размаітасьць у гэтым выяўленьні з перавагаю адзначэньня ціхих тонаў у іх і 4) міжнароднасьць зьяў прыроды, выяўленых у выражэньнях твораў М. Багдановіча. Аднак, каштоўнае ўглядаецца аўтарам ня ў колькасьці, а ў якасьці мастацкага выяўленьня „элемэнтаў прыроды“.

Матар’ял прыродаапісальнай творчасці М. Багдановіча, зазначае Ул. Дзяржынскі, „ня вельмі багаты, ня вельмі разнастайны. Але поэта ўмее гэтак выгладжваць, гэтак крышталізаваць, гэтак асьвятляць яго праменьнямі свайго творчага духу, што простае, аднастайнае пачынае пералівацца рознымі колерамі, пачынае чараваць нас багацьцем тонаў, у скутку чаго атрымліваецца нязвычайнае эстэтычнае задаваленьне“. Такім чынам, каштоўнае ў гэтых „апісаньнях прыроды“ адносіцца тут да ўменьня апрацоўваць выражэньні і надаваць праз іх асабовае асьвятленьне таму, што імі выражаецца. Дзякуючы гэтым уласьцівасьцям і ўтвараецца тое, што простае і аднастайнае (у звычайных разуменьнях) адкрываецца, як рознастайнае і багатае, а гэта ў сваю чаргу прадумоўлівае „нязвычайнае эстэтычнае задаваленьне“.

„Параўнаўчая вобразнасьць, трапная мэтафора, а часта і сымболіка—вельмі характэрны для творчасці М. Багдановіча“, кажа далей аўтар і тым самым вызначае характар умела апрацаваных выражэньняў, праз якія фактычна і адбываецца тое, што „глыбокім лірызмам дыша прырода з твораў М. Багдановіча“. Адсюль Ул. Дзяржынскі заключае, што з гэтага боку (з боку ўменьня апрацоўваць выражэньні—А. Б.) наш poeta мастак над мастакамі. Вядома, апошняе сьцьвярджэньне вымагае некаторага ўдакладненьня. Над якімі мастакамі (беларускімі, расійскімі, эўропэйскімі...) М. Багдановіч мастак? Але маючы, як відаць, на мэце іншыя мэты ў даным выпадку, гэта палажэньне, як не асноўнае,

¹⁾ „Вольны сыяг“ № 1(9) за 1922 г.

²⁾ „Адраджэньне“ № 1 за 1922 г.

аўтарам застаўлена не ўгрунтаваным і таму зьяўляецца, т. ск., „рабочаю гіпотэзаю“, якая патрабуе пільных досьледаў твораў М. Багдановіча, правэркі паданага палажэння і канкрэтнага яго фармулявання.

Асноўнае-ж палажэнне артыкулу пра М. Багдановіча, як прыродаапісальніку, зводзіцца да наступнага. М. Багдановіч, як прыродаапісальнік, вызначаецца тым, што ён апісвае дэдукцыйным мэтадам зьявы прыроды міжнароднага характару, аддаючы перавагу такім, як лета, вечар, ноч, зоры, і ціхім тонам іх, і выяўляючы іх у асабовых, нязвычайных мастацкіх выражэннях, што ствараецца ўражаньне нязвычайнай прыгожасці простага і аднастайнага (у звычайным разуменьні), у skutку чаго зьяўляецца нязвычайнае эстэтычнае задавальненне.

Каштоўнасьць працы Ўл. Дзяржынскага ў тым, што яна зьяўляе сабою спробу выразіць усьведамленьне таго ўплыву на чытача, які робіцца выражэннямі М. Багдановіча, што выяўляюць зьявы прыроды, у параўнаньні з непасрэдным уплывам тых-жа зьяў на чалавека. У выніку гэтай спробы зьявілася думка, якая праходзіць праз увесь артыкул Ўл. Дзяржынскага, аб тым, што творы М. Багдановіча ствараюць большае ўражаньне сваім слоўна-мастацкім выяўленьнем „мжнародных“ зьяў прыроды, чым самы гэтыя зьявы ў іх натуры. Вядома, каштоўнасьць такое думкі ўзглядная, пасколькі параўноўваюцца ўражаньні ад зьяў далёка не аднаго роду: з аднаго боку, зьявы мастацкай культуры, а з другога—зьявы, дадзеныя ў прыродзе. Куды больш каштоўней было-б параўнаць творы М. Багдановіча з творамі поэзіі іншых поэтаў як у межах нацыянальных, так і міжнародных, якія, кажучы тэрмінам Дзяржынскага, „апівалі“ такія-ж зьявы прыроды, як і разгляданы поэта. Тады М. Багдановіч вызначыўся-б шырэй, паўней і дакладней.

У другім артыкуле таго-ж аўтара творчасць М. Багдановіча разглядаецца з боку яе літаратурнай вартасці, за меру якое ўзяты „законы і нормы поэтыкі“, праўда, без азначэння якой. У пляне гэтых законаў і норм поэтыкі адзначаюцца мэтрорытмічны, рыфмічны, эўфонічны і кампазыцыйна-вершавы бакі твораў М. Багдановіча. У дачыненні паасобных мэтраў зазначаецца іх узорнасьць і дасканаласьць у беларускіх умовах. „Узоры трохмернага анапэсту, кажа аўтар, бяжучы мала маюць сабе па дасканаласьці роўных у беларускай поэзіі. Тут злучыліся, з аднаго боку, чыстае мастацтва, сапраўдны талент, а з другога боку глыбокае знаньне тэхнікі вершаваньня, а вынікам гэтага злучэння паявілася сапраўдная поэтычная пэрла“. У гэтым палажэнні пры ўсёй нявыразнасьці разуменьня „чыстае мастацтва“, каштоўна тое, што адзначаецца наяўнасьць у аўтара сапраўднай поэтычнай пэрлы трох уласцівасьцяў, як перадумоваў для ўтварэння поэтычных каштоўнасьцяў,—гэта 1) прыродная надаронасьць, 2) уладаньне тэхнікай творчасці і 3) дзейнасьць у кірунку наданьня бясформным матар'ялам патрэбных формаў адпаведна адчуваньню і разуменьню характа.

Наогул-жа, Ўл. Дзяржынскі вызначае М. Багдановіча, як стылізатара беларускага вершу (правільней было-б сказаць вершу ў беларускай поэзіі, пасколькі тэрмінам „беларускі верш“ некаторымі азначаецца верш складу беларускіх народных песень, а па-другое і таму, што ў артыкуле разглядаецца, галоўным чынам, Багдановічаў клясычны верш тым, што ён (Багдановіч) сьвядома падбіраў разьмеры для вершаў адпаведна зьместу, выражэннем якога зьяўляўся верш; надаваў ім разнастайныя формы, ствараў багатыя і дасканалыя рыфмы, упарадкаваў гукавы бок мовы, прывіваў рознастайныя кананічныя формы

вершаў і тым самым дасягнуў таго, што „ў кожным з яго вершаў чуецца цяргенне, з якім каваў і гартаваў ён гэты верш. За тое-ж чутна ў ім сіла звону, за тое-ж і б'е ён, што аж іскры брызгаюць з халодных каменяў“. Іначай кажучы, Ул. Дзяржынскі вызнае за каштоўнае ў М. Б. тое, што ён сьвядомаю працаю над вершам у беларускай мове, у выніку яе стварыў умову, патрэбную для адчування сілы ўсіх тых трох уласцівасцяў, без наяўнасці якіх немагчыма ўтварэнне „сапраўдных поэтычных перлаў“.

Аднак, вызнаючы каштоўнай працу М. Б. над вершам і рэструючы яго каштоўнасці, Ул. Дзяржынскі ўмяркована ставіцца да азначэння выніку ўсёй працы—зборніка „Вянок“. Зборнік вершаў М. Багдановіча „Вянок“, піша ён, ёсць нішто іншае як студыя над формаю беларускага вершу“. У далейшым разгледзе Дзяржынскі не аднакроць спасылаецца на беларускую поэзію, як умову, пры якой творчасць М. Б. выгадна для сябе вылучаецца „на асобнае месца“ ад іншых поэтаў па разьмерах; „на адно з першых месц у беларускім пісьменстве“ па рыфмавых скарбах, а таксама і па форме вершаў. „Паміж пяскоў“—„гэты сонэт, як казаў Буалё, варты ня менш, чымся доўгая поэма. А для беларусіна ён зьяўляецца цэлай эпопеяй“,—так ацэньвае Ул. Дзяржынскі сонэт „Паміж пяскоў“, іграючы словамі эпіграфу, узятаму М. Багдановічам да сонэту з Буалё.

Такім чынам, ня ставячы М. Багдановіча як стылізатара ў роўніцу параўнання з стылізатарамі ў іншых літаратурах, Дзяржынскі абмяжоўвае значэнне нацыянальным разрэзам і „законамі і нормаў поэтыкі наогул, без канкрэтнага азначэння яе па прыналежнасці да тэй ці іншай школы поэзіі ў межах міжнародных, пакідаючы гэта пытаннем адкрытым. У кірунку гэтага апошняга пытання некаторы пачатак вызначэнням кладуць артыкулы М. Пятуховіча і А. Узьнясенскага.

М. Пятуховіч у артыкуле „М. Багдановіч, як poeta імпрэсіяністы“ разглядае М. Багдановіча, як поэта, які „займае ў гісторыі беларускага пісьменства асобнае месца“ сваім „пахаджэннем“, „асаблівымі абставінамі жыцця“ і „асобнасьцю яго літаратурнага кірунку ў параўнанні з іншымі беларускімі паэтамі“. На пытанні наконт асобнасці гэтага апошняга і спыняецца галоўная ўвага.

Вызнаючы за пануючы кірунак у беларускай літаратуры—рэалізм, асобнасць Багдановічавага кірунку М. Пятуховіч характарызуе наступным чынам. „Іншы характар, кажа аўтар, мае муза М. Багдановіча. Гэта нэрвовая муза гораду, яна ня ведае супакою і цішы, яна ўся рух і зьменчывасць. У той час, калі беларускія поэты-народнікі шырока абхапляюць жыццё; у той час, калі іх малюнкi паходзяць на шырокія палотны Рэмбрандта,—М. Багдановіч дае толькі бягучыя накіды рачавістасці, адбівае асобныя яе мігі, змяняючыся і ўступаючы сваё месца іншым мігам і ўражаньням. Там статыка жыцця, тут—яго дынаміка. Там рэалізм, тут, у М. Багдановіча—імпрэсіянізм, фіксаваў асобных мімалётных мігаў і ўражаньняў“.

Далей у якасці довадаў гэтага палажэння падаюцца ілюстрацыі з вершаў нізак „Места“, „Старая Беларусь“, „У зачарованым царстве“ і некаторыя іншыя, як прыклады „мігаў“, „карыстання сродкамі музыкі“, „мітаў“, „мігаў яркага і моцнага ўражаньня“, „скэптыцызму і пэсымізму“. Пры гэтым дадаюцца коментары наконт таго, што нагадвае той ці іншы момант у творах М. Багдановіча. Так, у дачыненні прыёму зазначаецца, што „прыём фіксаваць мімалётныя ўражаньні мясцовага (відаць, трэба разумець „мясцовага“—А.Б.) жыцця нагадвае ўсім вядомую манеру Бадлера, Верхарна і інш.“, вобраз бутэлькі, кі-

нутаі у мора ў „Летапісцы“ напамінае... аналёгічны вобраз французскага романтика Альфрэда дэ Віні“, „прыём музыкальнай лірыкі збліжае... з Вэрленам, Верхарнам і, асабліва, з Бальмантам“... „дар міта-творчасці ў некаторых адносінах нагадвае прыём Віктара Гюго“—нарэшце высоўваюцца палажэнні наконт таго, 1) што „Багдановіч у сваёй філэзофіі зьяўляецца тыповым рэлятывістам“, 2) што М. Багдановіч „скэптыкам і пэсымістам выступае перад намі“ (г. зн. перад аўтарам і тымі, каго ён выражае—А. Б.*) і 3) ня новае ўжо ў крытыцы,—што „Багдановіч прыхільнік чыстага мастацтва—мастацтва дзеля мастацтва“.

Ва ўсіх гэтых зазначэннях і палажэннях цікава тое, што яны выяўляюць сабою, з аднаго боку, насыпеўшую патрэбу асьвядоміць творчасць М. Багдановіча ў аспэктэ эўропэйскай літаратуры і філэзофіі, а з другога,—што яны зьяўляюцца першаю спробаю ў гэтым кірунку ў гісторыі ацэнак творчасці М. Багдановіча. Як першая спроба яны не пазбаўлены некаторых недакладнасцяў і не дастаткова ўгрунтаваны ўжо па адным тым, што М. Багдановіч разглядаецца толькі з аднаго боку, а менавіта з боку яго манеры даваць бягучыя накіды рачавістасці ў сваіх творах, г. зн. фактычна разглядаецца той бок, які ў свой час З. Бядуля характарызаваў як уменне поэты некалькімі характэрнымі штрихамі даваць цэлы жывы малюнак. Абагуленьне-ж гэтага боку,—адцята ад суцэльнасці ўсіх старон творчасці М. Багдановіча, якія адбіліся ў яго творах,—і на якія зазначала папярэдняя крытыка,—да ступені абсалютнасці і прывяло да вызнання М. Багдановіча за „імпрэсіяніста“ і „рэлятывіста“, што фактычна не абнімае існасці ўсёй поэзіі М. Багдановіча, узятай у суцэльнасці ўсіх яе бакоў, а зьяўляецца толькі прысьпешаным, абагуленым афармаваньнем некаторых уражанняў ад твораў М. Багдановіча ў параўнанні з разуменьнямі аб „імпрэсіянізму“.

Другая праца па пытанню наконт вызначэння кірунку творчасці М. Багдановіча, а менавіта праца А. Ўзнясенскага „Поэтыка М. Багдановіча“, разглядае творчасць М. Багдановіча з боку тэматычнай, стылістычнай і фонэтычнай кампазыцыі і з боку пабудовы твораў. Аўтар гэтай працы ў выніку падрабязговае рээстрацыі матэрыялаў творчасці М. Багдановіча прыходзіць да цікавых выснаваў. Так, падагульваючы разгляд тэм і мотываў, А. Ўзнясенскі зазначае, што „яны зьяўляюцца сюжэтнай кампазыцыяй у поэтыцы мастака, абнімаюць сабою шырачэзны круг паасобных старон акружаючага жыцця. Поэт закранае пытанні сацыяльныя, бытавыя, прыроды, психолёгічныя, філэзофскія і літаратурныя. У межах кожнага з іх ён творыць розныя тэмы, якія ўваходзяць у яго змест. Паўтарэнні тэм надта рэдкі... З боку лёгічнага зместу тэмы і мотывы творчасці М. Багдановіча ў большасці сваёй носяць акрэслены характар. Яны датычаць зазвычай цяжкіх, цёмных, адмоўных старон жыцця. З усіх яго мотываў толькі нямногія закранаюць сьветлыя дадатныя праявы... Тасунак самога аўтара да выябражаных праяў... дваякага характару, у большасці здарэнняў ён думае і адчувае ў поўнай гармоніі з тым эмоцыянальным настроем, якім прасычаны яго творы... Іншы раз, наадварот, яго настрой аказуецца супроцьлеглы таму, каторы ён укладае ў свае

*) Параўнай гэта палажэнне з поглядам проф. Пічэты, які кажа: „У творчасці М. Багдановіча няма пэсімізму. (Падкрэслена мною—А. Б.). У яго поэзіі шмат жалобных песень, як адбітак яго ўласных дум і настрояў, але ў той час у ёй адчуваецца глыбокая вера ў перамогу жыцця, у блізкасць нацыянальна-культурнага адраджэння роднай краіны, да якога заўсёды імкнецца душа хворага поэты“. — „Вестник Нар. Ком. Просв. БССР“ — 5-6 за 1922 г.

вершы...“ Асабістыя перажываньні поэта „не заўсёды выражае ў адкрытай форме, чарадуючы выябражэньне іх з абрысоўкаю адпаведных тэм з зьнешняга сьвету. Часта ён ня выказваецца проста, а ўкладае свой сьветагляд у тыя барвы сваіх поэтычных абразоў, каторыя ясна адбіваюць асобу поэта і яго настрой. ...Па характару зьместу матывы ў творчасьці М. Багдановіча маюць у сабе матар’ял падвойнай якасьці: з адной стараны—рэальны, канкрэтны, плястычны... а з другой—эмоцыянальны, псыхолёгічны, адвалочны... Гэта змушае бачыць у яго творчасьці дзьве стыхі: адна пераважаючая—стыхія канкрэтнага, а другая меншага спамеру—стыхія духовага сьвету“.

Пасьля-ж разгляду іншых старон творчасьці М. Багдановіча Ўзьнясенскі ўрэшце заключае: „Бяспрэчным і ачавістым астаецца бытнасьць двух кірункаў у творчасьці М. Багдановіча—клясычнага і романтичнага. Гэта паказуе, што poeta ішоў дорогаю сынтэзу, імкнуўся аб’яднаць у адно мастацкае суцэльнае найбольш высокія цэннасьці гэтых кірункаў і стыляў...“

У гэтых зазначэньнях цікавым зьяўляецца тое, што яны паказваюць на наяўнасьць каштоўнасьцяў у творчасьці М. Багдановіча, роўных *клясычным*, на што ў свой час зазначаў яшчэ З. Бядуля, а з другога боку—*романтичным*. Вядома, пасколькі аўтар у сваёй працы карыстаўся толькі матар’ялам „Вянку“, пастолькі ад яго погляду ўніклі каштоўнасьці іншага парадку, прынамсі, роўныя каштоўнасьцям *беларускай народнай творчасьці*, на якія зазначалася папярэдняму крытыкаю і якія poeta таксама імкнуўся ўвабраць у суцэльнасьць свае творчасьці. Гэтага парадку каштоўнасьці хоць і не ў такой меры, як вызначаныя вышэй, ёсьць і ў „Вянку“.

Апроч вызначаных прац па разгляду творчасьці М. Багдановіча, у рэгістрацыйным пяцёхгодзьдзі патрэбна адзначыць нарысы і агляды, у якіх творчасць М. Багдановіча разглядаецца з сацыяльнага боку і выяўляецца імкненьне вызначыць поэта з гэтага боку (З. Жылуновіч), а таксама зазначаецца на каштоўнасьць творчасьці М. Багдановіча для пролетараў, „штодзенных цегляроў“ (М. Грамыка, Ганчарык), і вызначаецца каштоўнасьць працы М. Багдановіча, як публіцыстага-гісторыка (У. Пічэта). Ня спыняючыся на гэты раз падрабязна на гэтых артыкулах, у агульным патрэбна сказаць, што другое пяцёхгодзьдзе ў гісторыі ацэнак М. Багдановіча выявіла імкненьне да шырокага ўсьведамленьня спадчыны М. Багдановіча, да шматбаковага яе акрэсьленьня і паказала фактычнае вызнаньне яе каштоўнасьці ў разьвіцьці літаратурна-крытычных разуменьняў наогул.

Агляд літаратурна-крытычных вызнаньняў і вызначэньняў М. Багдановіча прыводзіць да некаторых агульных вывадаў, якія перад усім зводзяцца да таго, што гісторыя крытычных ацэнак зьяўляецца гісторыяй жыцьця мастацкіх твораў і іх дзейных сіл у сьвядомасьці *чытача*, рознастайнага як з боку сацыяльнага і нацыянальнага, так і з боку агульна культурнага яго ўзроўню. З прычыны гэтага такая гісторыя, нібы той баромэтр, паказвае на стан разьвіцьця культурных і літаратурна-мастацкіх інтарэсаў грамадства ў той ці іншай гістарычнай момант і адбівае сабою барацьбу разуменьняў, полем якое зьяўляецца ў дадзеным выпадку мастацкая творчасць.

Акідаючы агульным поглядам разьвіцьцё ацэнак творчасьці М. Багдановіча, выяўленых у той ці іншай форме ў крытычнай літаратуры, неабходна зазначыць на тры моманты, што яскрава вызначаюцца ў гіс-

торы і гэтых ацэнак. Першы момант—гэта вызнаньне М. Багдановіча за песняра сваясаблівага-індывідуальнага яшчэ пры жыцьці поэты, другі—вызнаньне яго за нацыянальнага поэта-клясыка, якое адбылося ў жалобнае пяцёхгодзьдзе, і трэці—вызнаньне М. Багдановіча за мастака-сынтэтыка, якое прыпадае на час рэгістрацыйнага зьбіраньня спадчыны поэты ў другое пяцёхгодзьдзе пасля яго сьмерці. Аднакова-ж усе гэтыя моманты спраўджаюцца легендаю аб М. Багдановічы, як поэты „мастацтва для мастацтва“, якая ўтварылася з патрэбы ў свой час адрозьненьня М. Багдановіча ад іншых поэтаў-адраджаністых.

Усе гэтыя вызнаньні вызначаюць на будучы час новыя задачы ў галіне вывучэньня і ацэнкі спадчыны М. Багдановіча, пакінутай ім для нашчадкаў у выніку дзесяцёхгадовае творчае працы па ўзбудаваньню новай Беларусі ў пару нашаніўскага адраджэньня. Гэта—вывучэньне яго твораў у аспэктэ беларускай народнай творчасьці, з аднаго боку, і ў аспэктэ агульна-эўропэйскіх дасягненьняў у літаратурным мастацтве, якія праз М. Багдановіча ўвайшлі ў культурна-мастацкія скарбы беларускай літаратуры. З другога боку, праца М. Багдановіча ў галіне крытычнай, гісторыка-публіцыстычнай і грамадзкай яшчэ чакае свайго шырокага вызнаньня. Нарэшце, творчы вопыт М. Багдановіча ўва ўсёй яго шырыні патрабуе ад сучасных тварцоў новай, беларускай пролетарскай літаратуры поўнага выкарыстаньня і аўладаньня ім дзеля пасляховага разьвіцьця гэтай апошняй. Разьвязаньне гэтых задач будзе найлепшым помнікам М. Багдановічу—мастаку хараства жыцьця, да якога ён імкнуўся ўсёй сваёй істотаю і тым жывым вянком на яго магілу, пачатак завіваньня якога зрабіла першае дзесяцёхгодзьдзе пасля сьмерці поэты.

„Мы, пролетары, як сказаў М. Грамыка, якія ўжо навучыліся любіць і разумець хараство, павінны берагчы і пільнаваць зерняткі яго, каб перадаць іх тым, што яшчэ толькі праціраюць вочы свае запатнелай далоньню“ і тады, разам з З. Бядуляю, скажам: „Не, ён не памёр, ён жыве“, ён жыве ў нашай любові і няспынным імкненьні і тварэньні хараства новага жыцьця, жыцьця на сацыялістычных асновах.